

ՍԻՈՆ
1935

434 - ՅՈՐԵԼԻՆԱԿԱՆ ՏԱՐԻ - 1935

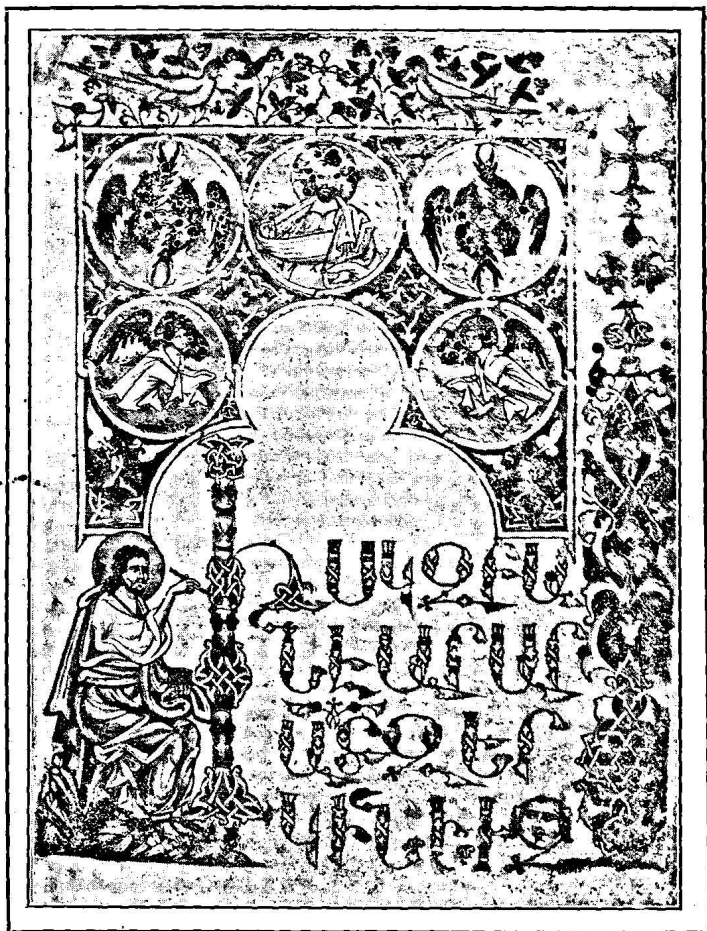
ՐԱԴԱՐՁԻ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՁԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ս Ի Ո Ն

ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՑԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐՈՒՍԱԴԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՅԻՐԱՐԳՈՒԹԵԱՆ

Ս Ի Ո Ն

ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՑԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԵՐՈՒՍԱԴԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

Թ. ՏԱՐԻ 1935

~~2445~~ ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

ԵՐՈՒՍԱԴԷՄ

Ս Ի Ո Ն

Յ Ա Ն Կ Ն Ե Ի Բ Ո Յ 1935 Տ Ա Բ Ե Ո Յ

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն . —

Ա. Սահապետյան. — Հայկական - Կովկաս- եան Մետաղագործութեան հին շրջանը.	308
Գարեգին Արքեպս. Յովսէփեան. — Հաղ- բատի դպրոցի մի գլուխ գործոց. (Գեառաշէնի Աւետարանը)	124, 188, 279, 311
Բ. Ս. Գ. — Գիրք իւր երբեակ խորհուրդին մէջ.	229
Նովական. — Կորին եւ Մակարայեցոց հայ թարգմանիք.	131
Հ. Անտոնեան. — Լեզուի համառօտութիւնը.	154
Մ. Ս. Ն. (Հրատարակող) — Պօղոս Պատրի- արքի ինքնածնագիր մէկ յիշատակարանը.	156
Մ. Ս. Ա. — Աստուածաշունչի հին թարգմա- նութիւնները.	192, 256, 276
«Կապպաթան» Հայ Մատենագրութեան մէջ.	305
Յուսիկ Արեղայ Աւետիսեան. — Յովհան- նու Ոսկեբերանի Եսայայ մեկնութեան հայ թարգմանութեան նորագիտ մասը եւ բաղ- դատութիւնը ընդ յոյն ընթերցի.	21
Յիւրան Վրդ. Ն. — Հայերէն նշանագրերու ծայնական արժէքի մասին.	220

Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Ծ Ա Կ Ա Ն . —

Արտէն Նրկար. — Սիրտս քեզմէ բղինցաւ.	103
Տաղ ցնծութեան եւ յիշատակի	180
✳	210
Արսէն Արեղայ. — Գիրքերու Գիրքին.	340
Օղուտղ Գօլանհան. — Վերջին Սիւնը.	380
Նովվարդ. — Տեսիլք Ս. Սահակ Պարթեւի.	82
Բաժանում.	180
Բ. Ս. Գ. — Պողիկոսու.	51, 115, 177, 149
Albert Samain. — Զմրուխտը.	273
Sully Prudhomme. — Մեծ Արջ.	273
Mauris Mardelle. — Պատկերաշարը.	302
Իրիկուան հանդարտութիւն.	303
Հրայ Գաբարեան. — Յայտնութիւն.	153
Երգ առ ոգին բերկրութեան (բարգմ.)	219
Յ. Օշական. — Աստուծոյ Շունչով — Օրհնասացութիւն.	85
Պարոյր Հայկազն. — Նոր Գիրք.	246
Վահէ Վահեան. — Երգ Զարթումի.	17
Մահկանացու ցանցէն անդին.	17
Կեանք, ա՛հ, ներքէ՛... — Որք Զարգարեցին.	380
	330

Գ Ր Ա Կ Ա Ն . —

Գ. Օշական. — Երբ պզտիկ են. Նարեկը.	18, 54
Հրաշքը. (Մեր օրերու տրամախառնութիւն).	250
Այն օրերուն. (Խորհուրդ).	348

Ե Ր Ա Ժ Շ Տ Ա Գ Ի Տ Ա Կ Ա Ն . —

Շահան Պէրպէրեան. — Կոմիտաս Վարդա- պետ. անծր եւ գործը.	382
Սպիրիդոն Միլիբեան. — Եկեղեցական երգ.	316

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն . —

Ապրիլու արուեստը.	1
Հայրապետական Պատուիրակը.	37
Անծնաւորութիւնը	69
Աղուհացք.	101
Պատգամ, եւ ոչ պատմութիւն.	133
Երուսաղէմի ուխտաւորութիւնը.	165
Ս. Գիրքը եւ բնմը.	207
Մուտին մէջէն.	261
Ի՛նչ հրաշալի մայրեր կան այս Գրիստոն- եայ կիներուն մէջ.	293
Երրորդ դարը.	325
Յօրեւեանին բարոյականը.	367

Կ Ր Օ Ն Ա Կ Ա Ն . —

Արսէն Արեղայ. — Տօնապատճառ.	213
Ժ. Պ. — Յիսուսի ուսուցումը ըստ համատե- սականներուն. Թագաւորութեան ար- դարութիւնը.	4, 41, 104
Թագաւորութեան հիմնադիրը.	137, 171, 211, 266
Թագաւորութեան անդամներ. Յիսուսի հետեւի.	297, 372
Բ. Ս. Գ. — Նայաւածքին հրաշքը.	111
Սրբոց Թարգմանչաց տօնը՝ Աւետարանի լոյ- սին տակ նկատուած.	375
Մ. Ս. Ն. (Հայագետ). — Ամսագլխի տօնը կամ Լուսնատօնը հին Հրէից մօտ.	10
Սփիւռքի Հրեաները.	44
Մեսիական Պաղեստինի գաղափարական աշ- խարհագրութիւնը.	106
Փարիսեցոց աղանդը.	174
Դպիրները կամ Օրինաց Վարդապետները.	216
Սաղուկեցոց աղանդը.	270
Մարտաւորները.	301

Յիրան Վրդ. Ն. — Յաւիտեաններու սկիզբը
— Գրիստոս ձեռն.
Յաւիտեաններու վախճանը
— Գրիստոս յարեալ.
Նովիէն Մարմնով յօղուածի մասին.

7
140
321

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ. —

Ա. Անառեան. — Միջերկրական քաղաքա-
կրթութեան ազդեցութիւնը.

274

ՀՆԱԽՈՍԱԿԱՆ. —

Մ. Յակոբեան. — Սինկարուրի ամենէն հին
— եկեղեցին.

63

ՄԱՏԵՆԱԽՈՍԱԿԱՆ. —

Թ. Ե. Գ. — «Մարաշ կամ Գերմանիկ».
«Պատմութիւն Հալէպի Ազգային գերեզմա-
նատանց եւ արձանագիր հայերէն տա-
պանագիրներուն».
«Յուցակ հայերէն ձեռագրաց Հալէպի Ս.
Քառասուն Մանկունք եկեղեցւոյ եւ մաս-
նաւորաց».

129
322

ՅՈՒՆԵԱՆԻ ԷՋ. —

Պ. Ա. — Բովանդակութիւն եւ խորհուրդ
Հնգամասեանին.

12, 58, 119

ՊԱՏՄԱ. — ԳՐԱԿԱՆ. —

Սդիշէ Վրդ. Տէրտէրեան. — Ս. Գիրքը դա-
րերու մէջէն.

Ե. Օշական. — Երբ հինները կը կարդանք.
(Մանկութիւն չը).

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. —

Կ. Յ. Բաւմաջեան. — (Արմէններու վարկածը).
Մ. Ե. Ա. — Յակոբի ջրհորը եւ Ս. Փրկիչ ե-
կեղեցին.

224

Ե. Գիւրեան. — Նիւթի Պուլկարահայոց
պատմութեան համար.

24

Յիրան Վրդ. Ն. — Յաւերժական աշակեր-
տութիւնը.

28

Յիրան Վրդ. Ն. — Յաւերժական աշակեր-
տութիւնը.

341

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԳԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. —

Վ. Մելիքեանց. — Երուսաղէմի կործանումը.
Հրեաները ինչպէս և ի՞նչպէս կ'ըսենք իրենց
անկախութիւնը.

389

ՊԱՏՄԱ. — ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ. —

Ե. Բ. — Խաղաղութիւն — Բանասիրութիւնը
ի՞նչ ծառայութիւն մատուցած է պատ-
մական գիտութեանց.

284

Ե. Բ. Պերպերեան. — Հայ Աստուածա-
շունչը եւ Ոսկեղարեան Հայ Մշակոյթը.

9

Ս. ՅԱԿՈՒՆԻ ՆԵՐՍԷՆ. —

ՅՈՒՆՈՒՐ. — Ամսօրեայ լուրեր.
Բարեպաշտական նուէրներ.
Պաշտօնական յայտարարութիւն.

30

31

32

ՓԵՏՐՈՒՐ. — Ամսօրեայ լուրեր.

65

ՄԱՐՏ. — Ամսօրեայ լուրեր.

99

ԱՊՐԻԼ. — Ամսօրեայ լուրեր.

131

ՄԱՅԻՍ. — Ամսօրեայ լուրեր.

162

ՅՈՒՆԻՍ. — Ամսօրեայ լուրեր.

196

ՅՈՒԼԻՍ. — Ամսօրեայ լուրեր.

226

ՕԳՈՍՏՈՍ. — Ամսօրեայ լուրեր.

259

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ. — Ամսօրեայ լուրեր.

291

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ. — Ամսօրեայ լուրեր.

324

ՆՈՅԵՄԲԵՐ. — Ամսօրեայ լուրեր.

362

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ. — Ամսօրեայ լուրեր.

396

ՏԽՐՈՒՆԻ. —

Տ. Սմբատ Եպս. Գազազեան.

67

Տ. Անդրէաս Վրդ. Լօբմանեան.

68

Տ. Յակոբ Վրդ. Թաշճեան.

100

Տ. Մատթէոս Եպս. Գայրզնեան.

163

Տ. Վարդիմոն Եպիսկոպոս Ղապոնց.

196

Տ. Կոմիտաս Վարդապետ.

364

Տ. Շահէ Արքեպս. Գասպարեան.

393

ԱՅԼԵՒԱՅԼՔ. —

Ամեն. Ս. Պատրիարք Լօբ ձառը.

197

**Առաջին հանդէս ժե. Գարազարծի Աստուածա-
շունչի Հայերէն թարգմանութեան.**

97

**Երկրորդ հանդէս ժե. Գարազարծի Աստուածա-
շունչի Հայերէն թարգմանութեան.**

259

**Երրորդ եւ վերջին հանդէս Սրբոց Թարգմա-
նաց եւ Աստուածաշունչի թարգմանութեան**

360

Ժե. Գարազարծի տօնակատարութեան

226

Ի նպատակ Մամրիկի թորախաղաթարանին.

228

Ձեռնադրութիւն Անթիլիասի մէջ.

194

**Մայր Աթոռոյ Սրբազան Նուիրակը Ս. Աթո-
ռոյ մէջ.**

395

Մեր պատկերները.

16

**Նոր ձեռնադրութիւններ Ս. Աթոռոյ հովան-
ւոյն տակ.**

288

Նօթք եւ ինքը.

159

**Շնորհազարդ Տ. Սահակ Կաթողիկոս Մեծի Տանն
Կիլիկիոյ ի Ս. Երուսաղէմ.**

160

Պաշտօնական հերթում.

290

**Տ. Հմայակ Աւագ Քահանայ Էքսերճեան Յո-
րմիւր.**

323

Տօնին խմբակաբար (Թ).

331

ՄԻՈՆ, ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

Թ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1935 — ՅՈՒՆՈՒԱՐ

ԹԻԻ 1

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՊՐԵԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԸ

Երբեք չենք մտածեր այս վեր-
նադրին ներքեւ հասկնալ առողջա-
բանութիւնը, կամ կեանքը գիտա-
կան կանոններու հետամտութեամբ
եւ զործադրութեամբ սովորւն եւ
հեշտ ընծայելու աշխատանքը: Ա-
տիկա, իբրեւ զործ, իր կարգին, եւ
համեմատ իր կերպին, ունի ան-
շուշտ իր որոշ կարեւորութիւնը:
Բայց, ինչ որ ալ լինի իր արժէքին
մասին շատերուն կամ ամենուս
տեսութիւնը, սոսկ միջոցներու վե-
րաբերող եւ անոնց միայն նուիրուած
հոգացողութիւն մըն է. մինչդեռ
կեանքին արժէքը կը կշռուի իր
նպատակովը, որ զազափար մը
պէտք է լինի, եւ ատոր համար նոյն
խիկ, էապէս եւ իրապէս, գերա-
զանցօրէն աւելի բարձր եւ զեզեցիկ:

Ապրելու արուեստը, հետեա-
բար, այն ջանադրութիւնն է նախ,
որով մարդը, իբրեւ բանաւոր եւ ա-
զատ էակ, իր կարելի լաւագոյնը

կ'ընէ, որպէսզի իր կեանքին իբր նպատակ կէտադրէ ազնուագոյն զազափար մը.
եւ յետոյ, հոգիին բոլոր կորովովը անոր ուղղելու գիտակից այն ճիշդ՝ որ մար-
դուն մեծագոյն բարոյական արժանիքը, զայն կենդանիներու դասակարգէն դուրս
եւ բարձր հանող յատկանիշն է:

Աննպատակ չէ արդարեւ այս վերլիկներուն կեանքն ալ. եւ այսպէս կա-

րելի է ըսել դեռ ամէն իրի համար, որ ներս մտած է անդամ մը գոյութեան ոլորտէն. բայց մինչդեռ անոնք սահմանուած, աւելի ճիշդ՝ ճակատագրուած են նպատակի մը, որուն կը մղուին անդիտակցաբար, մարդը ինքն ալ բաժին մը կամ գեր մը ունի ճշդորոշմանը կամ ընտրութեանը մէջ իր կեանքի նպատակին՝ որուն կը դիմէ աւելի գիտակցաբար կամ բնազդօրէն, այսինքն ինքնեկ բայց նոյն ատեն խորհրդածեալ ձգտումով մը, որ ապրելու արուեստին թէ՛ տաժանքը և թէ՛ բերկրանքը կուտայ միանգամայն իրեն:

Այո՛, հարկ է որ կեանքին նպատակը զգալիար մը միայն լինի. ու, ճիշդ ասոր համար, անհրաժեշտութիւն մըն է կեանքին վրայ մտածելու պէտքը: Առանց մտածումի, այսինքն անխորհուրդ կերպով վարուած կեանքը կրնայ ըլլալ ամէն ինչ, բայց ոչ բնաւ կեանք: Կեանքին ամենէն բացորոշ ապացոյցը մտածումն է: «Իր խորհիմ, ուրեմն կ'ապրիմ»: անկորնչական ճշմարտութիւն մը կը պարունակէ Տէքսթիւան այս վճիռը: Մարդուն մէջ բուն կեանքը կը սկսի այն վայրկեանէն՝ երբ իր ինքնութեան զգացումովը կը լուսաւորուի հողին, այսինքն իբր մարդ կը սկսի խորհիլ իր մասին. ու ո՛րքան աւելի լայննայ ու խորանայ այդ զգացումը, այսինքն ո՛րքան աւելի պայծառօրէն ճանչնայ մարդ ինքզինքը, ա՛յնքան աւելի ընդունակ կ'ըլլայ արժանապէս ապրելու: Բարոյականութեան հիմն է արգարե ինքնաճանաչութիւնը. անհրաժեշտ է որ մարդ ներքնապէս ճանչնայ իր անձը, զայն բաղկացնող հողեկան վիճակները. ու, ամենէն աւելի խելամտի իր կոշտմին, որպէսզի, գիտակցելով իր իրաւունքներուն և պարտականութեանց, ըստ այնմ կարենայ թափ տալ կամքին, գործելու համար բանականութեան լոյսին տակ: Անխորհուրդ կեանքը խաւարին մէջ խարխափանքն է. ու ասիկա՝ ոչ միայն անհատներուն, այլ նաև համայնքներուն համար: Դիտեցէք պատմութիւնը, ու պիտի համոզուիք թէ ժողովուրդներու կեանքին մէջ պատահած ամենէն շրջոթ ու տկար շրջանները այն թուականներն են, ուր միտքը, կորսնցուցած իր տիրապետութիւնը մարդկային բարոյականին վրայ, թոյլ տուած է որ կիրքն ու նախապաշարումը ուղղութիւն տան անոր:

Պէտք է ստիպենք ինքզինքնիս՝ խորհելու կեանքին վրայ. և առաջին ազդումը՝ զոր անոր խոկումը պիտի տայ մեզի, սա՛ համոզումը պիտի լինի թէ ոչնչութիւն կամ ունայնութիւն չէ ան բնաւ: Հիւանդոտ մտայնութեան կամ արատաւորեալ հողոյ վիճակ էր պարզապէս հին կրօններէն ումանց և փիլիսոփայական դպրոցի մը այն իմացումը, որոնք աշխարհը նկատել տալով պատրանքներու քառս մը, և կեանքը՝ ամենէն խաբուսիկ իրականութիւնը, անոնցմէ ժամ առաջ ձեռքադատուելուն մէջ կը ցուցնէին երջանկութիւնը: Ճշմարիտ կրօնը և առողջ մտածողութիւնը բարեբախտաբար ընդ միշտ ճշգիւցին բարոյական մարդուն տեսակէտը այդ մասին: Մարդոց անհամեմատ մեծամասնութիւնը, Հաւատքէն և ուղիղ բանէն լուսաւորուած, վարժուած է այլ ևս մէկին և միւսին մէջ միանգամայն տեսնելու որչափ ամբմինին նոյնչափ և հողիին համար անխաբ իրականութիւն մը, լի անհուն պատենութիւններով՝ ճշմարիտին, բարիին և գեղեցիկին ըմբռնումովը բարձրացնելու համար անհասն ու ընկերութիւնը:

Արդարեւ՝ ո՛րքան ալ ամենի լինի վիշտը, որ կը փոթորկի երբեմն ամենուն շուրջը, որչափ ալ դառն լինին յուսախարութիւնները, որոնք կը քամեն յաճախ

մեր ոգիքը, դեռ իրաւունք կայ ըսելու թէ աշխարհի մէջ նոյնչափ շօշափելի է բարին՝ որքան է չարը. թէ անհամար ատաղձ կայ հոն՝ բարիին ալ իրապաշտ վէպին համար: Անկարելի է չզգալ սէրը, որ կը շնչէ տիեզերքի մէջ, երբեմն ամենէն չկարծուած ուղղութիւններէն նոյն իսկ. Ոչ. հակառակ ցաւի անասն-ման սաստկութիւններուն, աշխարհ նորէն կը մնայ անհուն Բարութեան գործ մը, ուր Նախախնամութիւնը յոյժ տպաւորիչ կերպով ինքզինքը կը հանդիսա-դրէ ստէպ:

Վիշտ կամ վայելք. այս երկուքէն ո՛րն ալ լինի գերակշռօրէն կազմիչ տարրը կեանքին բաղկացութեան մէջ, խրատ մը կամ դաս մը պէտք է լինի անվրէպ իրենց ազդեցութիւնը՝ մեր բարոյականին վրայ, առաջինը՝ քաջութեան, և երկրորդը՝ դէպի զգաստութիւն տանելու համար միշտ մեր միտքը, Այն ա-տեն է որ սխտի կարենանք այնպիսի կացութեան մը մէջ դնել ինքզինքնիս՝ որ մարդոց երգի մը կամ փախչող ամպերու պէս չանցնին մեր օրերը. այլ իրենցմէ ետքը թողուն անոնք իրենցմէ և նոյն իսկ մենէ աւելի երկարատեւ բան մը, արդիւնք մը, մեղի և այլոց համար մանաւանդ յաւէտ օգտակար:

Անկամ մը որ այս մտածումը բազմի մեր հոգիին մէջ, պիտի հասկնանք իսկոյն թէ «կեանքը ոչ թէ անցըւած այլ օգտագործուած ժամանակն է ինք-նին»։ Ժամանակը օգտագործել՝ այս խօսքը պէտք է նշանակէ սա՛ միայն. ան-շարժ յուստենականութեան մէջ սուգուող այդ շարժուն և սահմանաւոր տեւո-ղութիւնը վերածել բարի գորութեան մը, որմէ հոգեկան եւ բարոյական շահե-կանութիւններ ըլխին թէ՛ ներկային եւ թէ՛ ապագային համար: Ժամանակը պատտուն է, ըսած է Ֆրանսէլին, որմէ կը շինուի իւրաքանչիւրին կեանքը, մեր բարոյական և իմացական կարողութիւններուն միջոցաւ, ամէն մէկին յօժարու-թիւններուն կամ հոգեկան յարմարութիւններուն համեմատ: Աւելի պարզ պիտի ըլլար ըսել թերեւ. Ժամանակը կտան է՝ որուն վրայ ամէն մարդ պարտի նը-կարել պատկեր մը, որ իր կեանքը՝ իր հոգիին պատմութիւնը պիտի ներկայա-ցընէ. այդ պատկերը այնքան աւելի խօսուն պիտի լինի և կենդանի, որքան ա-ւելի հարազատ արտայայտութիւնը լինի մաքուր և ազնուական մտածումի մը:

Այս թելը դա՛րձեալ կը տանի զմեզ ինքնաճանաչութեան հարցին: Ինք-զինքը արտայայտել կարենալու համար պէտք է նախ տիրացած ըլլալ անձին. պէտք է ճանչնայ մարդ ինքզինքը, իր ձկտումներուն ուղղութիւնը. ուրիշ բառով՝ պէտք է դիտակցի իր կոչումին, գործ մը կարենալ կատարելու համար. կոչու-մին զգացումը յայտնագործումն է անձի մը արժանիքին՝ իր իսկ նախ դիտակ-ցութեան մէջ: Կոչում կամ անոր զգացումը չունեցող հոգին անդեկ նաւն է, որուն վախճանն է կա՛մ փշուրի խարաղներու վրայ կամ կորսուել անգնաւորաց:

Իսկ իր անձին տիրանալու համար անհրաժեշտ պայմաններէն մին է իւ-պառ տարամերժումը ճակատագրի գաղափարին: Մենէ դուրս եղած մութ և կոյր գորութեան մը ազդեցութիւնը մեր կեանքին և գործառնութիւններուն վը-րայ՝ առողջ մտքին համար անհեթեթ վարկած մը միայն կընայ ըլլալ: Մարդս ինքն է որ կը ճարտարապետէ իր ճակատագիրը, Աստուծմէ իրեն՝ չնորհուած կարողութիւնները գործածելով իր ազատութեամբ և իր բարոյական պատաս-խանատուութեան սահմանին մէջ: Ու չհաւատալով ճակատագրին մեր կեան-

քին վրայ ունեցած ներդրածութեանը՝ ո՛չ միայն պայծառ լոյսի մը մէջ զգացած կ'ըլլանք այդ պատասխանատուութիւնը, ինչ որ գերազանց ապացոյց մըն է հոգեկան պարկէշտութեան, այլ նաև մենք մեզի յարմարութիւններ ստեղծած կ'ըլլանք զօրացնելու մեր մէջ կատարելութեան ըզձանքը, որ ամենէն ազնուական և աստուածային ձգտումն է մարդկային հոգւոյն:

Որպէսզի կեանքը ստուղիւ կեանք ըլլայ, կրօնի, ընկերականութեան և բարոյականի զազափաբներով սոզորուն, պէտք է զիտնալ ըմբռնել զայն նախ իբրև խորհուրդի զործ մը, և յետոյ ընդունիլ թէ խորհուրդի օրէնքին և պայմաններուն զործադրութեանը մէջ է որ կը կայանայ ապրելու արուեստը:

* * *

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՅՅՍՈՒՍԻ ՌԻՍՈՒՑՈՒՄԸ ԸՍՏ ՀԱՄԱՏԵՍԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Բ. ԳԼՈՒՆ

ԹԱԳԱՌՈՐՈՒԹԵԱՆ ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

(Հար. Սիւն 1934, էջ 377 էն)

Մեր նկարագրած թագաւորութեան Աստուածը թագաւորի մը օգտատուական գիծերուն տակ չէ միայն որ կ'երեւի. անիկա նոյն աստիճանի սկիզբն ու երաշխաւորն է բարոյական օրէնքին՝ ամբողջ աշխարհի մէջ (Մտթ. Ե. 48): Այդպէս է արդարև զհնապետը. այդպէս պէտք է լինին նաև իր հըպատակները. իրենց ստոր պարտականութիւնն է անիկա, ու միևնոյն աստիճանի փառասէր առանձնաշնորհը: Յիսուսի ուսուցումին համեմատ, որ յընդհանուրն համաձայն է աստուածաշնչական ըմբռնումին, Աստուծոյ՝ մարդուն մէջ իրականացող այդ կատարելութիւնն է արդարաբայնը, մարդուն ընթացքին համաձայնութիւնը աստուածային կամքին հետ, հոգեւոր ուղղութիւն՝ որ անբաժան է երկնից թագաւորութեան հետադարձութիւնն (Մտթ. Զ. 23):

Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ այդ ճիշդը, և ի՞նչ են անոր պտուղները հաւատարմութեան:

կեանքին մէջ: Ռարբինիւրը այս կէտին մասին իրենց բացորոշ տեսութիւնն ունէին. «Աստուած իմ, կը զոչէ առաջին փարիսեցին, զհնաւտմ զքէն, զի ոչ եմ իբրև զայլս ի մարդկանէ. . . պահեմ երկիցս ի շաբաթու, և տամ տասանորդ յամենայն ասացուածոց իմոց» (Ղկս. ԺԸ. 11-12): Բայց այս արդարութիւնը, պանծացում կեղծաւորութեան և հպարտութեան, ըստ յայտարարութեան Յիսուսի՝ չի կրնար որեւէ մէկը մտնել երկնային թագաւորութեան մէջ (Ղկս. ԺԸ. 14, Մտթ. Ե. 20): Արդարև, զպիւրնիւր աւանդութեանց թունձր խառով մը այնպէս ծածկած էին օրէնքը, որ Յիսուսի առաջին զործը կ'ըլլայ զերջնակ թափանիչ պատուիրաններու այդ ղէզը, զորս բերելու համար հարազատ սուրբ զրուածքը. յանուն բուն օրինական իշխանութեան, սաստկապէս կը յարձակի անիկա անոնց վրայ որ, յանձնապատասխան վստահութեամբ մը, ինքզինքնին պաշտօնական ախոյեանները կ'ընէին օրէնքին: (Ջոր օր. Մտթ. ԺԵ. 1-11): Բայց ա՛յս է միթէ Յիսուսի Դրիստոսի զործին և քարոզութեան ճառական կողմը: Փրկիչը բաւական կը համարէ՞ արդեօք, իբրև հաւատարիմ զիտող մը, ելլել միայն Մովսէսի պատուէրներուն ու ծէսերուն: Առաջին նայուածքով, Աւետարաններուն այս կէտին մասին վկայութիւններ հակասական կ'երևի. կարգ մը հաստատուններ կ'արձև զետական օրէնսդրութեան յախտնականութիւնն է որ կը հաստատեն, մինչդեռ ուրիշներ, ոչ նուազ բացորոշ, կ'ըսեն թէ ջնջուած է ան: Իրօք

ալ, Յիսուսի՝ օրինական կրօնքին հետ ունեցած յարաբերութեանց հարցը աստուածաշնչական աստուածաբանութեան ամենէն փշոտ հարցերէն մին է. այդ մասին զանազան լուծումներ են առաջարկուած. ներուի մեկի՝ մեր եկրակացութիւնը տալէ առաջ՝ նախ ցոյցնել խնդրոյն տարրերը:

1. Մովսիսականութեան ամբողջական պնդմանունը հաստատել քուռոյ յայտարարութիւնը: Օտճախ բռնած է թէ Յիսուս ջնջած է աշարողական կարգը, աւելի զօրացնելու համար Սուրբ Դրոց րովանդակած թարգման տարրերը: Եթէ այդպէս եղած ըլլար, սա՛ պիտի ըլլար իր դիրքը. պահել չափանք, մէկիկ ընկելով երկրորդականը. միջուկը առնելու համար նեանկ պատեանը: Բայց այսպիսի այնքան ալ պատշաճ ընթացք մը դժուար թէ կարելի ըլլայ հաստատել Ս. Դրքի հատուածներով: Իրապէս, Յիսուս գտած է ի կատարել: Երբ «օրինաց եւ մարդարէից» վրայ կը խօսի, կարծես իր խօսքը մէկ ամբողջի մը՝ ամբողջութեան մը մասին է, որուն մէջ կը յայտնուի իր Հօրը կամքը (Մտթ. Ե. 17, Է. 12, Թ. 13, ԻԲ. 40, Դկս. ԺԶ. 29): Ոչ միայն օգտակար կը գտնէ մանրամասնութիւնները, սկզբունքները ի լոյս հանելու համար, այլ կը յայտարարէ թէ երկինքն ու երկիրը պիտի ունենին, բայց օրէնքէն նշանախնց մ'անգամ պիտի չանցնի (Մտթ. Ե. 18, Դկս. ԺԶ. 17): Այսպէս, սեւեռեալ ճշգրտութով մին է որ կը թուի հաստատել օրէնքին ամբողջական պահպանումը:

Արդ, ուշադիր լինել հարկ է, Սուրբ Դրքի այս հատուածները կողմացած կամ Քրիստոսի կողմէ անկարեւոր ցոյցուած խօսքեր չեն: Յիսուս շատ անգամ ցոյց տուած է ղետական արարողութեանց աստուածային արժէքը, թէ՛ խօսքով եւ թէ՛ գործնականապէս: Եթէ կը դատապարտէ, զոր օրինակ, փարիսեցիներու ընթացքը, չի հրամայեր բնաւ սակայն չհնազանդիլ անոնց պատուէրներուն (Մտթ. ԻԲ. 2, 3): Յայտնի է թէ անոնք չափազանցելով ծէսը՝ կը նուազեցնէին բարոյական օրէնքը. անհաւասարակչութիւն՝ որուն համար Յիսուս անշուշտ կը մեղադրէ զանոնք, բայց անոր վտանգը մատնանիւ կ'ընէ անոնց, ո՛չ թէ որպէսդի անոնցմէ բան մը փոխուի կամ ջնջուի, այլ որպէսզի կատարեալ կերպ

պով է հաստատագծս պահպանուին անոնք: Ամբողջ իր ուսուցումին մէջ, Յիսուսի գաղափարն այն է որ իր աշակերտները ճշդիւ կատարեն իրենց իսրայելացիի պարտականութիւնները (Մտթ. Ե. 23, 24, ԻԴ. 20): Ինքն ալ կը վճարէ տաճարին տուրքը (Մտթ. ԺԷ. 24-27) եւ իր ժողովուրդին տօներուն ներկայ կը գտնուի: Այս ամէնուն մէջ, անշուշտ, Յիսուսի դիտումն էր ցոյցնել կարեւորութիւնը զգացումին՝ որուն արտայայտութիւնն են միայն այդ ձևերը (Մտթ. ԺԲ. 7): Այսուհանդերձ, որովհետեւ Հին Կտակարանն ալ արդէն միեւնոյն լեզուն կը գործածէ (Ա. Թագ. ԺԵ. 22, Սղմ. ԾԱ. 18, 19, Ովս. Զ. 6, ԷԲ. 4), ճշդն ըսելով, աւետարանական վարդապետութեան այս կողմը նոր չէ. յիշուած հատուածները, միայնակ առնուած ատեններն, կարծես թէ օրինական կրօնքին պահպանութիւնն է որ կը յիշեցնեն:

2. Միւս կողմը, սակայն, բազմաթիւ յայտարարութիւններ ալ միւս իմաստին ոյժ կուտան, հակցնելով թէ Տէրը ոչ միայն յաւիտենական չի նկատուի Մովսիսականութիւնը, այլ ընդհակառակն ջնջած է զայն իր բարոյականողն ու պաշտամունքով միանգամայն: Անիկա քանդեց անոր պաշտամունքը՝ սրբարանին աւերածը ծանոցանկելով (Մրկ. ԺԲ. 2), ինչ որ իր ետեւէն պիտի բերէր ամբողջ արարողական կարգին ջնջումը: Աւելին կայ. Յիսուս կանխաւ օրինականացուցած էր այս փոփոխութիւնը, ինքզինքը գերիվեր յայտարարելով առճարէն (Մտթ. ԺԲ. 6), զոր ինքը՝ Մեհիան՝ պիտի կործանէ, անոր տեղը նոր մը շինելու համար. «Քաղկեդէ գտահարդ զայդ, եւ ես զերիս աւուրս շինեցից զգա՞ծ (Մրկ. ԺԲ. 8): Ինչ որ կը նշանակէ թէ եթէ Քրիստոսի մահը կը դատապարտէ ըմբոստ հրէշ Յիսուսը՝ իր հպարտութեան կհղտնին մէջ նոյն իսկ՝ Տէրը իր յարութեանը Աստուծոյ ժողովուրդին կուտայ ի փոխարէն՝ ճշմարիտ աստուածպետութիւնը, այն՝ որ ընդմիշտ կը տեւէ. իսրայելեան ինքնապաշտութեան զէ՛մ ասկէց աւելի վճանական վերաբերմանք չի կրնալ ըլլալ:

Միեւնոյն զիրքը կը բռնուի Շարժման հանդէպ եւս, որուն՝ ինքզինքը տէր կը յայտարարէ Յիսուս (Մրկ. Բ. 27, 28, Մտթ. ԺԲ. 8): Ատով իսկ ցոյցնելով թէ

կ'առնէ անոր վրայէն պարտաւորելի հանգամանքը, զոր օրէնքը կը յանձնարարէր: Հետեւանքը, արդարեւ, խնդրոյ առարկայ չի կրնար ըլլալ: Երբ կ'ըսուի թէ այս ինչ ձեւը մարդո՛ւն համար է շինուած, ըսել կ'ուզուի թէ անիկա մարդէն՝ կախում ունի. այսինքն թէ մարդ ազատ է զայն չգործածելու: Այս արարողութեանց յատկանիւը, ձրեաներու համար, սենց՝ մարդկային գնահատութենէ խուսափելն էր: Ուզեն չուզեն՝ պիտի ենթարկուին սենց: Հին Ուխտին մէջ, զոր օրինակ, չարաթի հանդիստին օրէնքը բռնարարողը մահուան պատիժ պէտք է կրէ (Յւ. Ա. 14): Բայց եթէ չարաթը մարդուն համար է շինուած, եւ եթէ Յիսուս, իր Որդի Մարդոյի հանգամանքով, իրաւունք ունի սնոր ժամին տնօրինութիւն ընելու, առկէ այն կը հետեւի թէ երբ մարդ կը կատարէ ձեւի մը խորհրդանշած բանը, խորքը ունեցած ըլլալով՝ ա՛յլ պէտք չունենար երեւոյթին. որովհետեւ լրիւ ունի կեանքը, այլեւս արտաքին կանոններու պէտք չի զգար: Ի՞նչ մտաքով սակայն սա միւս ուշադրուա յայտարարութեան համար. «Ոչ որ ինչ մտանէ ընդ բերանն՝ պղծէ զմարդ, այլ որ ինչ ելանէ ի բերանոյ՝ ա՛յն պղծէ զմարդ»: Այս խիղճալի խօսքով Յիսուս չի՞ կործանիր միւթէ զետական մաքրագործութեանց մանրամասնեալ դրօթիւնը: Արդ, այս երեք յենակետերը — տանարը, չարաթը եւ պատուէրները — երբ հանուին, իրենց հետ կը փլչի օրէնքին մարդկային կազմը:

Բայց, Երբայեցեաց կրօնքին մէջ, ձեւը այնքան սերտօրէն խառնուած է բարոյական պատուէրներուն եւ անոնց բազմաւորութեան հետ, որ երկուքը միասնաբար անքակտելի ամբողջութիւն մը կը կազմեն. կարելի չէ զանոնք իրարմէ բաժնել, աւանց երկփեղկելու գործարանաւորութիւնը, — «միութիւն» զոր Յիսուս ընդհակառակն կը ջանայ պահպանել միայն, «օրէնք եւ մարդարէք» ընդդիմական բացատրութիւնը զործածելով ստէպ: Ձնկելով արարողական կարգը, խորտակած կ'ըլլայ օրինական կազմակերպութիւնը. եւ սակայն, իսրայելեան գրեթե քնքրու մի միայն բարոյականին հետ կապ ունեցող բազմութիւն հատուածներ մինչեւ այդ մարդին մէջ ալ արմատական փոփոխութեան մը հարկն է

որ կը զգացնեն: Փոխվրէժի օրէնքին, զոր օրինակ, որ «այն ընդ ական եւ ատամն ընդ ատամանց բիրտ բռնածնին մէջ կ'աւափոփուի, (Յւ. Ա. 24, Մտթ. Ե. 38), Դրիստոս զէմ կը հանէ տիկզերտական սիրոյ ուստուածային պատուիրանը, որուն սահմանները անոր՝ այսինքն Յիսուսի սիրոյն ինքզինքին պարտադրած սահմաններն են միայն: Վասնզի առոր մէջ, մասնաւորաբար սպանութեան եւ շնութեան պարտականութեան մէջ եղածին պէս (Մտթ. Ե. 21, 22, 27, 28)՝ Մովսիսական խօսքին միայն պարզ հոգեկանացումը չէ որ կայ, այն պատուէրին՝ որ վարքին վրայ իր ազդեցութիւնը ի գործ դնելով հանդերձ, կը թափանցէ կ'երթայ մինչեւ հոն ուր կիրքերն ու ցանկութիւնները կը բորբոքեն: Աւետարանական սէրն է որ տեղը կ'առնի բնական ձգտումներուն, միշտ ալ անձուկ այն բնութեան, որոնք ատելութեան կը փոխուին, երբ բաղխին անբարեացակամութեան, անտարբերութեան: Այս տեղ Յիսուսն շատ աւելի կ'ընէ քան ինչ որ պիտի ընէր՝ տարածելով կամ ընդլայնելով. կը փոխանակէ, կը կերպագոյնէ, նոր աշխարհի մը գալուստը կը յայտարարէ:

Միւնեոյն դիտողութիւնը կը պատշաճի նաեւ ամուսնաթողութեան ըմբռնման (Մտթ. Ե. 31, 32. ԺԹ. 3, 9, Մկկ. Ժ. 2-12), երբ Բրիտոս, Հրէոյ մատանշելով օրինապաշտութեան անցաւոր բնոյթը, անոնց կը յայտարարէ թէ այն պատուիրանը՝ զոր իբր փառս կը ցուցնեն իրեն՝ «Լիսան խտատարութեան սրտից» միայն տրուած է իրենց: Մովսէս, կ'ըսէ անոնց, մարմնասէր մարդո՞ք հետ գործէ ունեցած, որոնց՝ անօգուտ պիտի ըլլար ներկայացնելն սրբութիւնը, իր բարձրագոյն պահանջներուն մէջ: Բոլորովին տարբեր է, ընդհակառակն, Փրկչին ուսուցումը. պէտք է ուշադրութեան արժանի զեռ անդիմադրութիւնը Մարիոսի հատուածին, որ հաւանաբար նախնական գաղափարը կը պարտանակէ. «Եթէ այդ արձակեցէ զկին իւր եւ արասցէ այլ, շնայ. եւ կին իկէ կից յառնէ իւրմէ եւ եղիցի այլում» շնայոյ Սայոնն է թէ օրէնքը մըն է առ, որ չի ճանչնար ոչ սեղմում եւ ոչ վերապահութիւն. ուստի ամուսնաթողութիւնը զայն գործադրելն մօտ կը ցուցնէ մեղքի այնպիսի

վիճակ մը, զոր Յիսուս պիտի չկրնար ընդունիլ Երկնից թագաւորութեան մէջ: Այնպէս է նոր օրէնսդրութեան զազափառական նկարագիրը, որ, Աստուծոյ կատարելութիւնը կանոն ընծայելով մարդկային կեանքին (Մտթ. Ե. 48), Քրիստոսի աշակերտին ցոյց կուտայ ձիւնապատ այն քաղաքը, որուն պէտք է հասնիլ, առանց սակայն աշխարհի տալու ամէն մէկին մատչելի քաղաքային իրաւագիտութեան մը սկզբունքները: Նոյնքան աւելի աշխատուէ՜ր այս վարդապետութեան հակապատկիւր խորայիշան օրինադրչին վարդապետութեան հետ, որ այնքան լաւ կը պատշաճի մարդուն ընտանի տնային տկարութիւններուն (Մտթ. ԺԹ. 8): Այսու ամենայնիւ, Մեսիային զաւուստովը դադրած են ստերկութեան և ազդիտութեան այդ ժամանակները: Օրէնքն ու մարգարէները կանգ կ'առնեն Յովնանէս Մկրտիչի ասջի (Մտթ. ԺԱ. 12-14): Քրիստոս մեկնիլն ու երաշխաւորէ՜ր զեբրադոն բարոյականին իր, որ, երբ բազմատուի հիւնին հետ, կը նմանի ոյժէն ճարճատող նոր գիւնիին, զոր անխոհմտութիւն պիտի ըլլար կարկտուած տիկերու մէջ գնել, կամ նոր աստիճի կտորի մը, զոր կարելի չէ կարել հին զգեստի մը վրայ, առանց պատուածքներն աւելցնելու, և զգեստը նորոգել ուզելով՝ աւելի յոռի դարձնելու զայն (Մտթ. Թ. 16, 17, Մրկ. Բ. 21, 22, Ղկա. Ե. 36-38):

(Շարունակելի)

Ժ. Պ.

ՄԱՌԹՅՈՒՆԻ ԵՒ ՄԱՌԹԵՍ

Անճանապատկելի մարդկային ազգեկան աստուած գողորթիւն մ'է: Անկից քաճմոռեղի առաջ խեղ զարճուի ինչ որ անկիւս քնի հասար ըրած է: «Բայց ես ոչ մեկին կախում չ'ունիմ, կ'ըսես, ես աշխարհի անօգուտ մեկն եմ: Կը մոռնամ քե պիտի չկրնայիր երկրի վրայ քայլ մը փոխել, առանց հոն գտնելու կասարուելիք պարտականութիւն մը: Ամեն անգամ որ փորձուիս կնակիկ յուրս եղնել, ըսէ՜ր որ ես քե: «Մեռնելէ առաջ քարի գործ մըն ալ ընեն: Եւսոյ, զնա գտիր չխառն մը՝ օգնութեան, դժբախտ մը՝ միայն արտաքին, ընկճուած մը՝ պաշտպանութեան կարօտ:

ՅԱԻԻՏԵԱՆՆԵՐՈՒ ՍԿԻՋԲԸ

ՔՐԻՍՏՈՍ ԾՆԱԻ

§ Եւ յախտեաններու վախճանին՝ Քրիստոս յարեաւ:

§ Բայց Ծննդեան տօնը, զոր կը հանդիսանորէ Ս. Եկեղեցին, իրեն առանձին իրողութեան մը յիշատակը, կը պարտաւորէ զմեզ այս մէկ անգամով անդադառնալ տիեզերական Մեծ Իրողութեան սկիզբին միայն — Աստուածայայտութեան:

§ Շատ մը կրօններէ մէկուն, Քրիստոնէականին զաւանտութեան սահմաններուն մէջ ամփոփուած հաւատալիք մը չէ միայն, աստուածայայտութեան հաւատալիքը որուն վրայ Աւետարանը կը կենայ: Եւ իր կրօնքին խորատնիկին քիչ թէ շատ թափանցած քրիստոնէական, այսինքն ուղղափառ քրիստոնէական, ինքն իրեն չ'արտօնէր խորհիլ թէ՛ այլապէս համոզուածութեան անհամար հեռեդներէն մէկն ալ է ինքը: Զի թոյլատրէր ինքն իրեն ըսել. «Ինչպէս մահտաղանը իր Մարգարէին և անոր ուսուցումներուն, հնդկը՝ իր Պաշտօնային և անոր վարդապետութեանց, այնպէս ալ ես Քրիստոսի և անոր բերած Աւետիսին մէջ գտած եմ իմ մտքիս և հոգիիս անդորրը: Ո՛չ միայն շատ մը հաւատաւորներէն մէկը չէ քրիստոնէական հաւատալիքներու ամբողջութիւնը, ո՛չ միայն շատ մը ճշմարտութիւններէն մէկը չէ քրիստոնէութեան մարդոց բերած մտքի լոյսը, այլ նոյնիսկ չէ՛ միայն ճշմարտութեան ամենափայլուն երեւոյն ներկայացումը լոյսի կարօտ այս աշխարհին:

§ Աստուած միայն ու միայն Իր Պաշտօնով(*) յայտնեց ինքզինքը աշխարհի միանգամ ընդ միշտ կատարելապէս:

§ Այդ Պաշտօնը Քրիստոս Յիսուսը եղաւ: § Քրիստոսով մեզի եւ ամէն իրերու բերուած Պաշտօնը միակ ու տիեզերական, անյեղիլ և այլամերժ սկզբունքի մը ծայրին ստոյգ չեւտն ունի: Միւս ամէն խոսքերը, ամէն տեղ ու ամէն ատեն այդ մէկ Պաշտօնին արձագանգն են լոկ. արձագանգը

(*) Խօսք = լոգոս, բան:

անցեալի և ապագայի անհունութիւններուն զարնուած ձօսքերն։ Այդ ձօսքերն մէջ է ձայնը Աստուծոյ. «Ահա՛ Տէր անցեղ, և հոգմ մեծ ուժգին... և ոչ ի հոգմն Տէր, և յետ հոգմոյն՝ շարժումն, և ոչ ի շարժմանն Տէր, և յետ շարժմանն հուր, և ոչ ի հուրն Տէր, և յետ հրոյն՝ ձայն...» և Եղիա լսեց, իմացաւ զԱստուած, անոր ձօսքի ձայնին մէջ։

§ Աստուած «ըսաւ»։ «ըսաւ և եղաւ»։ ձօսքն էր որ, ուրեմն, գոյութիւն և անտեսաւ ամէն բանի — երբ յաւիտեանները պիտի սկսէին։ Ըսաւ ու ինքզինքը դրաւ իր ձօսքին մէջ, ինչպէս իր էութիւնէն ըստ խաճ խօսքին մէջ ինքզինք կը զնէ ինքը մարդը։

Այդպէս է մեր տիեզերքը, մեր յաւիտեաններու շրջանին մէջ սկզբուած հաւագոյքը։ Նիւթական առումով, զգալիութեան հանգամանքով ոչինչէ ստեղծուած են արգրեալ հոն ամէն իրերը, որոնք էապէս Աստուծոյ մտքէն գոյացած, և Անոր խօսքով ձեռուած՝ ու ան կ'առնեն շարունակ։

Աստուած, բացարձակ բարութիւնը (առաջին պատճառը ամէն իրականութեան, ամէն գործի որ էութիւն յառաջ կը բերէ) արտաբերեց և թանձրացուց իր խորհուրդը ժամանակներու մէջ սկիզբին մէջ, յղացումով ծրագրի մը, որ զգալի իրերու ձեւը կողմեց։ Այդ թանձրացման նպատակն էր այն՝ ինչ որ է նպատակը լսատակերտին՝ չէնթին կատարելագործման համար։ Ինչ որ է նպատակը ներկին ու վրձինին՝ նըկարը սպրեցնելու համար։ Այդպէս վայրկեանէ մը խորհուրդը շարժեցաւ, ու ձօսքը դարձած՝ նետուեցաւ քառսին մէջ, որ «անբերեց ինչ և անպատասխան», որ լուռ էր։ Եւ իմանալին զգալի դառնալ սկսաւ — յաւիտեաններու սկիզբը։ Երբ պահիկ մը Աստուած սիրեց իր խորհուրդը, շարժեց գոյն հոգիով. ըսաւ. Ըսաւ, թանձրացուց էութիւնները՝ հոգիայնելու համար զանոնք։ Զգալին վերստին իմանալի դարձնելու համար ի վերջոյ։

Ու ձօսքին հետ նաեւ սկսաւ անոր գործը։ Գործը՝ մշտնջենական, յաւիտեանական — որչափ որ տեսն յաւիտեանները։ Գործը՝ որով խորհուրդէն ելած խօսքը կը վերագառնայ իր Բարութեան Ազ-

րիւրին, նորէն ելելու համար անկէ՝ ու այդպէս մշտնջենական շրջան մ'ընելով, երթալով Արարիչին առ որարածն, ու արարածէն առ Արարիչն։

Գործը՝ որով խօսքը հետզհետէ, աստիճանաբար կը յօրինուածուորէ, կը կատարելագործէ թանձրացած էութիւնները։ Եւ յետոյ՝ կը քակէ այդ թանձրութիւնը — Նիւթը, դարձեալ հետզհետէ, աստիճանաբար, նետելով զայն հոն՝ ուրկէ եկաւ — ծոցը «ոչինչ»ին։

Ծիլզ պիւնիսին պէս այս երթն ու դարձը, ելքն ու մուտքը էակնելու առ Աստուած և յԱստուծոյ, արիւնին պէս՝ որ սըրտէն կ'ելլէ և ի սիրտ կը դառնայ յար, մաքրուելու համար թանձրացումներէ, յօրինումի գործին աղտերէն, զէպի կատարելութիւն տանող նոր յօրինումներու աշխատելու համար։ Եւ այս՝ յաւերժական շարժումով մը։

Մինչև հոս՝ պատմութիւնն է ըստեղծագործութեան, զգալի իրերու և էութիւններու երևումին՝ անխմանալի և խորհրդաւոր այն ստեղծին մէջ, ուր կան ինչ բաներ որ կան, ուր կ'ըլլան ինչ բաներ որ կ'ըլլան։

Եւ զադրած չէ երբեք ստեղծագործութիւնը։

§ Evolution ի մտքով ընթացքին մէջ դիտուածը ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ՝ բայց իթէ նոր ձեւերու ստեղծումը միտքին կողմէ, որ կը խօսի և յետոյ կրկնով մը կը թանձրանայ, զգալի կը դառնայ այդ ձեւերուն մէջ։ Ձեռք ուղեր ըսել ձեւերուն մէջ կայ ինքը Միտքը, որ համաստեղծութիւն ըլլալով մտորութիւն է։ Բայց միտքը իր պահկերը կը ապուորէ, իր նրճւեցումով չարուակաւար կը վերադարձնէ թէ՛ իրերու և թէ անոնց բարձրագոյն տաստիճանը հանդիսացող էակներուն լինելութեան կերպերուն մէջ։ Այդ պատկերը, այդ նմանումը միշտ հետզհետէ աւելի՝ հաւաքաւոր, աւելի՝ հաստատարիմ՝ կ'երթայ իր նախատիպին։

Ամփոփ՝ ստեղծող բարութիւնը, Որ ինչ—ու առաջին ինչութիւնը միպի համար կը ծնի յաւերժօրէն ձօսքը, և ձօսքէն ու անով կ'ըլլան Տիեզերքը, Բնութիւնը, Հաւագոյքը, ամէն ինչ։

Բայց այս իրողութիւնը, էակներու

պարունակին մէջ, ուրիշ բան չէ բայց եթէ Մարգղոս թիւնը:

Ո՛ր, անհրաժեշտութիւնը քրիստոնէական gnoseին, «Գիտութեան» (Ս. Պողոսի բառն է) (*): «Ո՛վ խորք մեծութեան, և իմաստութեան և գիտութեան Աստուծոյ» (**):

Քրիստոս, բանը, լոգոսը անոր՝ Որ էն, որ կը ծնի յաւերժօրէն ի չօրէ՝ ծնաւ օր մը ժամանակի և միջոցի մէջ: Եթէ ժամանակի և միջոցի մէջ՝ ուրեմն հարկաւորաբար միս մարմինով, որ ժամանակ եւ միջոց է ինքնին, և ուրիշ ոչինչ:

Ծնաւ Քրիստոս, և ըլլալով Մարգը՝ կատարելագործման ընթացք մ'ըլլաւ թիւ մը տարիներու երկայնքով: Եւ այդ ընթացքը իր ծայրը հասաւ ու կատարեցեալ յարութեամբ: Այսինքն՝ Հոգին ի սեղբան միս և մարմին հղաւ, բայց ի վերջոյ միս-մարմինը չքացաւ: Մնաց սակայն հոգի-մարմինը: Քրիստոս չունէր մարդեղութիւնէն առաջ հոգի-մարմինը, զոր ունի սակայն անկէ հոգ միշտ: Վաւազի Քրիստոս կը մնայ միշտ Մարդը, այնպէս՝ ինչպէս մարդը իր վախճանին պիտի ըլլայ: Չէր կըրնար Քրիստոս բան մը ըլլալ և յետոյ չըլլալ: Մարդ ըլլալ և յետոյ չըլլալ:

Ահաւասիկ խորհուրդը ամէն լինելութեան: Ձայն, այդ խորհուրդը շնչելու համար բաւական է որ մարդ յայտնութեան լոյսով իր չորս կողմը նայի, կամ՝ իր չորս կողմի լոյսով յայտնութեան նայի, այսինքն Աստուածայայտնութեան, որ Ծննդեան տօնի խորհուրդն է:

Քրիստոսի ծնունդը՝ Աստուածայայտնութեան մեծ ակօք, խաղաղամբ, մանրանկարը, epitomեն է Համագոյքի լինելութեան պատմութեան՝ ի յաւիտենից ի յաւիտենա երկարող: Նոր Մարդուն ըստեղծագործումն է այն անհունին սեղմումով՝ հռչակաբերին մէջ: Տիեզերքի ճակատադրին մէջ՝ մարդուն քալել անցնելու համար սահմանուած ճանապարհին անհուն երկայնքն է որ սկսաբան կը բերէ մարդկութիւնը, իր սկիզբով, մէջտեղով ու վախճանով:

§ Այդ ճամբուն սկիզբն է ծնունդը մարդուն, նետուիլը՝ համագոյքի թառեարեւմին վրայ: Քրիստոս ծնաւ ու նետ-

ուեցաւ այդ թառեարեւմին վրայ: Մէջտեղն է՝ մարդուն փրկութիւնը, քալելը այդ բեմին վրայ դէպի կատարելութիւն: Քրիստոս քալեց այդ բեմին վրայ՝ անբաներու մօտըն դէպի լուսափայլ յարութիւն: Վախճանն է այդ ճամբուն՝ յիստուած լինելը մարդուն, անոր ահեղութեան և անոր սիրոյն մէջ ընկղմիլը: Քրիստոս յարեաւ և ճնստաւ ընդ ալմէ Հօր»:

§ Այս ճամբան, ինչպէս կ'երևի՝ նոյն ուղղութիւնն ունի, զուգահեռական է համագոյքի մէջ ալմէն իրերու նախասահմանելու ճամբուն հետ. սա տարբերութեամբ միայն՝ որ Բացարձակ Արժէքին չափաւորչով՝ աւելի բարձր մակերեսի մը, planի մը վրայ է մարդուն ճանապարհը:

Երբ կը քալէ ան՝ ո՛չ միայն ինչ որ առջին էր ետ և կը թողու հետզհետէ՝ այլ նաեւ ինչ որ վերին էր՝ վար: Կը փոխութիւն շարունակ իր ճամբուն մակարդակը:

Եթէ Քրիստոսի ծնունդը, համագոյքի ծնունդին, անոր կեանքը տիեզերքի կեանքին, և անոր վախճանը լինելութեան վախճանին ժամանակի եւ միջոցի մէկ կէտին մէջ խաղանքն է, պէտք կ'ար միթէ որ մարդոց անհաւատալը ըլլալու ստիճան հանգուցական ու ծանրակշիռ իրողութիւն մը ճնշէր մարդոց մտքերուն ջախջախ ուսերուն վրայ. բե՛ռ մը, որուն ներքե՛ւ կ'ա՛ն որ կը ճգմունի և կ'ան որ կը յիմարտան — կամքի և բարոյնայանի մեղաւորները, մտքի և բնագոյնայանի մեղաւորները: Չէ՞ր բաւեր տալ մարդոց զասը բնութեան, պարզ, հասկնալի, գիշեցիկ, հաղորդական, հաճելի: Դասը բնութեան՝ որով ուղեցուն սիրունցներ ու սերունդներ Քրիստոնէութիւնէ առաջ, և Քրիստոնէութիւնէ զուրս:

Ո՛չ. չէր բաւեր. բնութեան գոտը առանց ուսուցչի դաս մը պիտի ըլլար: Բայց կրօնքը առանց յայտնութեան՝ փիլիսոփայութեան աւելի բան մը չի կրնար ըլլալ, կրօնք չի կրնար ըլլալ:

Յետոյ՝ բնութեան զասը զիւրի՛րն դաս մը չէ. յանհուն գծաւորագոյն դաս մըն է անորը, Քրիստոսի տուած ճշմարտութեանց դասէն: Անհնարին դաս մըն է: Բնութիւնը ինքնին՝ բացարձակ Արժէքով՝ մեզմէ ստորին է. մեզմէ աւելի ստորին արժէքի մը իւրացումով կարելի չէր և չէ մեզի համար մեզմէ բարձր ու տռաւել ար-

(*) Ա. Կոր. Ա. 5:

(**) Հաւ. Ժա. 33:

ժէքի մը տիրանալ: Բայց փրկութիւնը աւելի արժէքի մը ստացումն է արգէն: Աստուած վարէն վեր չէ որ կուգայ մեզի. այդպիսի Աստուած մը Աստուած չէ: Աստուած վերէն վար միայն կուգայ:

Տակաւին՝ բնութեան դասը դժուարագոյն է՝ վասնզի թիզ մը կեանքով կէտի մը վրայ կծկուած մարդուն հոգիին աչքերուն՝ անհնար էր գրկիլ հորիզոնները յաւիտեաններուն: Այդ հորիզոններուն գրկումովը, ամբողջական համադրական մէկ տեսութեամբ մը միայն պիտի կրնար անիկա հասկնալ ի՞ր արժէքը, ի՞ր դիրքը, ի՞ր ճամբան, ի՞ր հնարաւորութիւնները: Այդ յաւիտեաններուն միակ կեանքը պէտք էր քաշուէ՛ր, քաշուէ՛ր ու տարածուէ՛ր մարդկային կեանքին մէկ թիզի երկայնքի վրայ, ինչպէս անձայր տարածութիւնները ասեղի մը ծայրին չափ կը խտանան մեր տեսանելիքի շիղիին վրայ, ի՞նչ հրաշալիք. այդ խտացումը պէտք է պատկերին՝ որպէսզի անսահման երկայնութիւններն ու լայնութիւնները ներս կարենանք առնել, մեր մտքին մէջ:

Ահա թէ ինչո՞ւ Քրիստոս պէտք էր որ մարդանար, որ ծնէր:

Տիեզերքին ճակատագրին ամբողջացութիւնը պէտք էր գիտնա՛ր մարդը. անոր մէջ՝ ի՞ր ճակատագրին գիծը պէտք էր չափէր լայնքին ու երկայնքին: Պէտք էր ունենար՝ այսինքն՝ բո՛ւն գիտակցութիւնը, ի՞ր և ամբողջին յարաբերութեան գիտակցութիւնը:

Ատիկա՛ միայն ու միայն մարդկութեամբ էր հնարաւոր:

Ի՞ր սկիզբին, ի՞ր կեանքին, ի՞ր վախճանին գիտակցութեամբը՝ լինելութիւն համակարգութեան և դասակարգութեան մէջ մարդը ստացաւ նոր արժիք մը: Ծայն-վայր մարդուն համար անմատչելի արժէք մը: Այդ նոր արժէքով էակներուն ամենէն բանաւորը նոր մարդ մը եղաւ, և ելաւ կեանքի նոր մակարդակի, նոր plan-ի մը վրայ: Մարդեղութեամբ մարդ ինքզինքը դրաւ նոր և մեծ սեփի մը վրայ, առկէ նոր սահման մը կը սկսի ղեպի Աստուած, գէպի Ս. Երրորդութիւն:

Համագոյքին կեանքը Քրիստոսի վրայ խտանցելով՝ Աստուած ձայրը՝ Քրիստոսով նոր էակ մը զրկեց աշխարհ, այդ էակը

հաղորդուեցաւ մարդոց հետ, միացաւ անոնց, խմորեց զանոնք, եւ նոր մարդիկ ստեղծեց ի՞նչ մարդերէ: Այս նոր մարդիկն անոնք եղան և են՝ որոնք զՔրիստոս ունին իրենց մէջ, զՔրիստոս կ'ապրին, անոր կեանքը կը վերարտադրեն, հասկնալով զայն, սիրելով զայն, ունենալով զայն՝ փոխանակ իրենց իսկ անձին:

Եւ այս է կոչումը քրիստոնեային — ծնի՛լ Քրիստոսով:

22 Դեկտ.

ՏԻՐԱՆ Ն. ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԱՄՍԱԳԼԻԻ ՏՕՆԸ ԿԱՄ ԼՈՒՍՆԱՏՕՆԸ ՀԻՆ ՀՐԷԻՑ ՄՕՏ

1. Տօնակատարութիւնը. —

Հին Հրէից Ամսագլխի տօնը կամ Լուսնատօնը կը համապատասխանէր Հռոմա-յիցոց Կապանդիին: Այս տօնը կարելի է քննել իրօնական և խղիւղական կրկին համագումանքներով:

ա) Կրօնական տօնը. — Կը կարգանք Ասագլխին մէջ. «Փող հարէք ի գլուխս ամսոց» (Ձ. 4), այսինքն ամսուան առաջին օրը: Մովսէս հրամայած էր փողեր հնչեցնել ամսուան առաջին օրը այն պահուն՝ երբ Ողակէզի Սեղանին վրայ ամսաուցուէին Խաղաղութեան և Փրկութեան զուհեբը, այնպէս՝ ինչպէս կ'ըլլային մեծ տօներուն (Թիւք Ժ. 10): Եօթներորդ ամսուան ամինէն հանդիսաւոր Լուսնատօնը կը կոչուէր Փողնալու տօնը (Լեւտ. ԼԻ. 24):

Ամսագլխի կամ Լուսնատօնի օրը մասնաւոր զոհեր կը մատուցուէին Տաճարին մէջ — երկու զուարակ և մէկ խոյ ու եօթն տարեւոր անարատ գառն ու մէկ քառու-թեան նոխազ (Թիւք ԺԼ. 11-15): Այս միեւնոյն զոհերը կը մատուցուէին նաև Պասեքի ու Պնտիկոստէի եօթնեակներուն:

Սուրբ Դիրքը կը յիշատակէ անունները այն բարեպաշտ թագաւորներուն, որոնք հաւատարմաբար կատարեցին այս պարտականութիւնը: Սողոմոն մատոյց այս զոհերը Տաճարի նաւակատեաց օրերուն (Բ. Մտոց. Ը. 13): Եզեկիա անասուններ

կը հայթայթէր այս որդակէշներուն համար (Բ. Մնաց. ԼԱ. 13):

Այս զոհերը վերահաստատուեցան Հրէից Բաբելոնի գերութենէն դարձէն յետոյ, ու, ինչպէս կը վկայէ Յովսեփոս, շարունակուեցան մինչեւ ճաճարի վերջնական կործանումը Հռոմայեցիներին՝ 70 թուականին (Հնախ. Գ. 1):

Ճաճարէն դուրս ալ, սինակոնիերում մէջ, ամսագլուխներուն յաւելումով հասնումը աղօթքներ կը կարգացուէին:

բ) Բաղնալիկան *sofır*. — Խօթներորդ ամսունան հանդիսաւոր Լուսնատօնին միայն հրամայուած էր դադարեցնել ծառայական զործիրը (Թխ. ք ժԹ. 1): Եւ սակայն միւս ամսագլուխներուն ալ սովորութիւնն եղաւ դադարեցնել առետրական զործանութիւնները. «Ամսագլուխը ե՞րբ պիտի անցնի որ ցորենի վաճառանք», կ'ըսէին Ամսովսի ժամանակակից վաճառականները (Ամսովս Ը. 5): Ամսագլուխի տօնը ուրախութեան օր մըն էր: Այն օրը ընդունելութիւններ կը կատարուէին Սաւուգի արքունիքին մէջ (Ա. Թագ. Ի. 5, 8, 24) և Յուդայի կը դադարեցնէր իւր ծովագնացութիւնը (Յուդ. Ը. 16): Սիւրիւքի Հրեաները՝ Նոյնպէս՝ ուրախութիւններ կ'ընէին ու կը կարգային յաւելումով աղօթքներ:

2. Ի՞նչ պահառաւ սահմանուեցաւ այս *sofır*. —

Մայմոնիդէս հուշակուար ուարին կը կարծէր թէ Ամսագլուխի տօնը սահմանուելուն շարժառիթը եղած է՝ հակադդիլ նոր լուսնին պաշտամունքին, զոր կը կտտարէին Նիկայացիք: Բայց այս կարծիքը, որ բնաւ զոյգութիւն չունի Աստուածաշունչին ու հրէական աւանդութեան մէջ, մինչև այսօր չէ ընդունուած ոչ ոքէ: Լուսնատօնին հաստատութիւնը շատ բնականօրէն կը բացատրուի Եբրայեցոց տոմարական դրութեամբ, այսինքն այն իրողութեամբ՝ թէ հին Հրէից միսները լուսնական էին, ինչպէս են ներկայիս, Հին Գերմանները իրենց տառնաններ կը գումարէին նոր լուսնի օրերուն, ու Հռոմայեցիք խնձոյքներով կը տօնէին Կաղանդաց կամ ամսունան առաջին օրերը:

3. Լուսնատօնի օրումն նշուումը. —

Ճշգիւ գտնել լուսնական ամսին առաջին օրը շատ կարեւոր գործ մըն էր, վասնզի ասով կը ճշգուէին մեծ տօներու ամսաթիւերը, զոր օր. Պասեքին՝ որ կը հանդիպէր Նիսան ամսոյ 15 ին, ու Պէն-տեկոստէին՝ որ կապուած էր Պասեքին: Իսկ Բաւութեան տօնը կը հանդիպէր Եօթներորդ ամսուն տասներորդ օրը և Ճաշաւարահարացինը՝ տասներկուերորդ օրը:

Յայտնի է որ լուսնին ամսական հոլովումը կը տեւէ 29 օր, 12 ժամ և 44 վայրկեան: Լուսնին երեւոյթները, սակայն, չեն համապատասխաներ օրերու անընդմիջ քանակի մը: Ուստի Եբրայեցիք ստիպուած պիտի ըլլային նոր լուսնին ծնունդը ճշգիւ աստղագիտական հաշիւներով, բան մը՝ որուն տակաւին անտեղեկ էին իրենք: Այդ պատճառաւ ստիպուեցան փորձական միջոցներու գիմել: Լուսնին երեւնիքները օրը, կ'ըսէ Թալմուտ, Սինի-գրիտին անդամները որոշ տեղ մը կը հաւաքուէին, սպասելով որ մարդիկ գտն վկայեն՝ թէ քսանիններորդ օրունան երեկոյին տեսած են նոր լուսնը: Եթէ երկու վստահելի վկաներ ըլլային եկողները ու շատ տարածամած չըլլար օրը, այն ատեն կը սկսուէր Ամսագլուխի տօնը՝ սահմանեալ զոհերու մատուցմամբ: Ընդհակառակը, եթէ արժանահաստ վկաներ չներկայանային, այն ատեն տօնը՝ օրէնքով՝ յաջորդ օրունան կը յետաձգուէր: Այսպէս կ'ընէին նաեւ Հռոմայեցիք, ինչպէս կը վկայէ Մակրորթոն: Հրեաները մեծամեծ խարոյկներ կը վառէին բարձունքներու վրայ, իմացնելու համար դուրսի ժողովուրդին՝ թէ սկսուած է Լուսնատօնը նշուած աղմկով մէջ: Բայց, կը պատմէ Թալմուտ, երբ Սամարացիք՝ խաբելու համար Հրեաները՝ իրենք սկսան տալ խարոյկի սուտ նշաններ, այն ատեն սուրհանդակներու միջոցաւ տօնին սկսուիլը տեղեկացուցին գաւառներուն:

Քրիստոնէական թուականէն շատ վերջն է որ ուարենները ամսագլուխներու օրը սկսուն ճշգիւ աստղագիտական հաշիւներով իսկ Կարայիտ աղանդաւորները մինչև հիմա կը պահեն նախկին փորձական ձևը:

Հայացուց՝ Մ. Ն. Ն.

ՅՈՐԵԼԵԱՆԻ ԷԶ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

եհ

ԽՈՐՀՈՐԴԻ ՀՆԳԱՄԱՏԵԱՆԻՆ

Հրէից մէջ Հին Կտակարանի առաջին հինգ գիրքերը Գիրք Օրինաց կամ Գիրք Մովսիսի, կամ պարզապէս Օրենք կաւաքական անունը կը կրէին: Եկեղեցւոյ հայրերը (Տերաուղիանոս, Որիգենէս) թերեւս մինչեւ եօթանասնեց թարգմանութեան ժամանակը վերացող հնագոյն սովորութեան մը համաձայնելով՝ այդ գիրքերու Հնգաւանանման անունը կուտան: Այս բառը՝ ծագումով յունական բառի մը տառական թարգմանութիւն է = Pentateuque:

Այս գրուածներէն իւրաքանչիւրն իրեն սկզբնաւորման բառերովը կը նշանակէին Հրեաները, և զանոնք իրրեւ վերնագիր կը դրածածէին. ըստ այսմ՝ առաջինին համար Բերեյիթ (Ի սկզբանէ), երկրորդին համար Վիեյիշնոթ (Այս եւն անուամբ), երրորդին

համար՝ Վայիփհրա (Եւ կոչեաց), չորրորդին համար Վայեդաթեր (Եւ խօսեցաւ) — այս գիրքը կը կոչեն նաեւ Բանկիդար (յԱնապատի) իր պարունակութենէն քաղուած. — հինգերորդին համար՝ Եղնհասդեփարիմ (Այս եւն պատգամ), երբեմն ալ՝ Միշնեհասրուա (Երկրորդունն օրինաց): Աղեքսանդրեան թարգմանիչներ յունական սովորութեան համաձայն՝ գրքերու բովանդակութեան համաձայն վերնագրեր ընդունեցին. Ծնունդ (Génèse) որ կը նշանակէ ծագումն, սկիզբ, Ելք (Exode) որ ըսել է գաղթում. Դեւտակոն (Lévitique) որ դիւսսցեց գիրքը կը նշանակէ. Թիւք (Nombres) որուն իմաստը յայտնի է, վասն զի այդ գիրքը ժողովրդեան մարդահամարովը կը սկսի, և Երկրորդունն Օրինաց (Deutéronome) որով կը հասկնանք Երկրորդ օրենք կամ Օրենքի կրկնութիւնը: Այս հինգ գիրքերը պատմական պարզ տարգիրներն են, վասն զի անոնց մէջ կը գրուուի առաջագրեալ նպատակ մը և նիւթերու ընտրութիւն մը. ազգային վաղեմի աւանդութեանց առասպելական հաւաքոյթ մ'ալ չէ, վասն զի հրեայ ժողովուրդը, որ դիւցապն է անոր, հոն կը երևի իրրեւ աշխարհի ազգաց երիտասարդագոյնը. ասոր հակառակ զեր մը կը ստանձնեն ժողովուրդները իրենց դրոյշներուն մէջ: Արարչագործութեան պատմութենէն սկսեալ՝ այս գիրքերուն մէջ յիստակօրէն գծուած գիտաւորութիւն մը կը հաստատուի:

Սկսիչք համառօտիւ յառաջ բերեալով անոնց բովանդակութիւնը: Առաջինը, Ծնունդ, աշխարհի ստեղծումէն կը տանի զմեզ մինչեւ Աբրահամու ընտանիքին հաստատուիլը Եգիպտոսի մէջ, չորսը 2300 տարիներու ժամանակամիջոց մըն է ան. — Երկրորդը, Ելքը, կը պատմէ Իսրայելի որդւոց ելքը Եգիպտոսէ և ճանապարհորդելը մինչև Սինայ. — Երրորդը, Դեւտականը, Սինայական բնակութեան ժամանակ պաշտամունքի վերաբերմամբ տրուած հրահանգ-

ները կը պարունակէ. — Թուոց գիրքը Եւքի վախճանին ընդհատուած պատմութեան թիւը վերստին կ'առնէ և կը նկարագրէ այն ուղեորութիւնը, որ առաջնորդեց Իսրայելացոց Սինայէն՝ մինչև սահմանագլուխը Քանանու. այս գիրքն իբր 38 տարիներու ժամանակամիջոց մը կը բովանդակէ: — Վերջապէս Երկրորդումն Օրինացի մէջ կը գտնենք այն յորդորները զորս Մովսէս իր մեռնելէն առաջ ուղղեց ժողովրդին, որ կը պատրաստուէր զբաւելու խոտաւորած երկիրը:

Այս հինգ գիրքերու կազմութեան մէջ մօտ գտած նիւթերը այլապէս են յոյժ. պատմութեան, ազգաբանութիւն, օրէնքներ, ճառեր: Սակայն՝ այս ամբողջէն զօրս կուգայ միակ մտածութիւն մը յաջաւոր որ կը ջանայ թափանցել զայն ներշնչող մտքին: Ընդհանուր իմաստով մը, իրողութիւնը՝ որուն կը ձգտուի այս պատմութիւնը՝ ինչպէս նաև ամբողջ Աստուածաշունչը՝ Աստուծոյ վերջնական թագաւորութեան հաստատութիւնն է երկրի վրայ: Աշխարհի ստեղծագործութեան պատմութիւնը ցոյց կուտայ մեղի այդ թագաւորութեան ապառնի թատրին երևումը. մարդուն ստեղծագործութիւնը, կապութիւնը այն էակին որ անոր գործիչը պիտի լինի, և այսպէս ըստ կարգին: Ահելի մասնաւոր իմաստով մը, Հնգամատանին մէջ պատմուած ամէն պատահար կը ձգտի աւելի մօտաւոր իրողութեան մը, որ հիմը պիտի դնէ այդ աստուածային թագաւորութեան, այն է՝ Աբրահամէ սերած ժողովրդին հաստատուին Քանանու երկրին մէջ: Այս երկրին մէջ է արդարև որ Աստուծոյ թագաւորութիւնը պիտի իրականանայ Իսրայելի միջոցաւ իր նախապատրաստական ձևին տակ:

Սկսիւնք այժմ մանրամասնաբար վերլուծելու այս հինգ գիրքերու պարունակութիւնը, և աւելի որոշ պիտի հասկնանք այդ կրկնակ նպատակը, ընդհանուր և մասնաւոր միանգամայն, որ դէպքերու պատմութեան մէջ զօրեղապէս կը ներգործէ:

Մննդոց մէջ յառաջ բերուած պատմութեան կեդրոնական իրողութիւնն է Աբրահամէ կոչումը (զլ. ԺԲ.) որ պիտի լինի հայր ժողովրդեան և ապագայ գործիք աստուածային դիտաւորութեանց: Նահապետին եղած այդ կոչն է մասնական ըս-

ուած ժամանակամիջոցին (période) բացումը. որու միջոցին հրեայ ժողովուրդը պարտի առանձինն ներկայացնել այս աշխարհի վրայ Աստուծոյ թագաւորութիւնը: Սակայն այս վճռական դէպքը իրեն նախընթաց և շարժառիթ ունեցած էր ամբողջ մարդկութեան վերաբերող նախնական իրողութիւններ: Այդ բոլորը առաջին տասնեմէկ զլուխներուն մէջ ի յայտ կուգան: Մննդոց պատմութեան տեսակէտով մարդկութիւնը Աստուծոյ գործին առաջին և հաստատուն նպատակն է: Իսրայելի ժողովուրդը Աստուծոյ ընտրուած միակ միջոցն է այդ ընդհանուր նպատակին հասնելու համար: Եթէ հրեական ազգային տեսակէտը ներշնչած ըլլար այդ պատմութիւնը, Աբրահամէ կոչումէն պէտք էր որ սկսէր: Որովհետև սկիզբէն իսկ տիեզերական փրկութիւնը ունեցած էր ի նկատի, այս պատմաբանու նախնի մարդկութեան պատմութեամբը կ'սխալ ան: Անոր ընդգրկած հորիզոնը՝ Մննդոց առաջին էջերէն սկսելով՝ իսրայելեան ժողովրդեան հորիզոնէն շատ անդին կ'անցնի: Բայց ասիկա արդեւ մը չէ. որ, կանոնաւոր եւ՝ պատմութիւնը ուղղակի ձգտի հասնել Աբրահամի պատմութեան՝ նկատելով զայն իբր առաջին կարկառուն իրողութիւն Աստուծոյ թագաւորութեան հաստատութեանը: Ասիկա՝ ցոյց կուտայ յայտնապէս առաջին տասնեմէկ զլուխներուն մէջ զետեղուած ազգութեանական տախտակներուն շարքը. վրան դի անուններու այդ ցանկերը, Ագամէն սկսեալ, կը հասնին ուղիղ գծով մինչև Աբրահամ. կանգ կ'առնէ ի Թարա՝ որ հայրն էր անոր: Միևնոյն նպատակը կը հաստատուի իբր ուսումնասիրենք պատմութեան պատմաբանները. Տիեզերքի բարոյնութեան ու մարդուն տեսեղծումը՝ հորկուտը պայմաններն են Աստուծոյ թագաւորութեան. զրախտի բնականութեամբ այդ թագաւորութեան ստղծման բնականութեան է. մարդուն անկումը, որ անոր զարգացումը կը խափանէ և հակառակ թագաւորութիւն մը կը հիմնէ երկրի վրայ. ջրհեղեղի պատժը՝ որով Աստուած կը ջնջէ իր խորհուրդին գործադրութեան անյարմար դարձած մարդկութիւն մը և կը նորոգէ զայն չափով մը, Բաբելոնեան աշտարակաշինութեան փորձը,

նոր ապստամբութիւն՝ որ սեզամ մըն ալ կը հեռացնէ մարդը իր ճակատագրէն. այս բոլոր իրողութիւնները ի վեր կը հանեն փրկութեան համար նոր տեսակ միջոցի մը գիմելու հարկը, զի Աստուած չուզիր լքել իր նպատակը: Այսպէս ուրեմն կը հասնինք ա՛յն մարզուն կոչմանը՝ որուն մէջ կը մարմնանայ մարդկութեան մեծագոյն յոյսը: Ինչպէս ընտրուած էր Նոյ Նիւթականապէս փրկելու համար մեր սեռը, Աբրահամ ալ ընտրուեցաւ հոգևորապէս զայն փրկելու համար, պահելով ինչ որ կը կազմէ մարդուն արժանիքը, այսինքն միակ և սուրբ Աստուծոյ ծանօթութիւնը և անոր վրայ դրուած վստահութիւնը: Այսպէս իբր աստիճանաւոր կեդրոնացման մը եղանակաւ իր առաջին նպատակին, Աբրահամի հասնելէ վերջ Մենդոց պատմութիւնը այն վայրկեանէն կը ցուցնէ մեզ անոր մէջ փրկութեան մը մեկնակէտը՝ որ հետզհետէ կ'ընդլայնի բոլոր ժողովուրդներն իր ծոցին մէջ ընդունելու համար: Կը հետեւինք նահապետին ի Քանան՝ ա՛յն երկրին մէջ որ ասմանուած է անոր ընտանիքին ժառանգութիւնը լինելու: Աբրահամ հոն կը լինի հայր Իսահակայ, և անոր միջոցաւ կը լինի հայր ընտրեալ ընտանիքին: Քանանացիք տակաւին չեն հասունցած այն ջնջման համար՝ որուն պիտի գատապարտէ զիրենք իրենց յորաճուն ապականութիւնը, ուստի և Աբրահամը ընտանիքը, որ պիտի փութանակէ զանոնք, սկսած ըլլալով սակայն ապականիլ անոնց հետ, կը փոխադրուի Եգիպտոս: Հոն այդ ընտանիքը կը բազմանայ արագ արագ և կը լինի այն մեծ ժողովուրդը, որ սահմանուած ժաման՝ Քանանացոց երկիրը նուաճելու և գրաւելու վիճակին պիտի հասնի: Միեւնոյն ատեն երբ Աբրահամը ընտանիքը կ'աճի, պատմութիւնը ցոյց կուտայ մեզ թէ ի՛նչպէս իր կողմնական ճիւղերը՝ որոնք թէպէտեւ ընտրեալ ժողովուրդեան մասը պիտի չկազմեն՝ յաջորդաբար կը վտարուին կոմ կը հաստատուին շրջակայ դաւաճներու մէջ: Այսպէս Ղովտ՝ եղբորորդին Աբրահամի, Իսմայէլ՝ որդի Նահապետին, Յուս՝ որդին Իսահակայի Գերբը կը վերջնայ յիշատակելով երկու իրողութիւններ՝ որ յատկօրէն ըմբռնել կուտան մեզ պատմութեան տարողութիւնը, Յակոբի թաղուիլը Մակ-

փելայի ոյրին մէջ՝ զոր երբեմն Աբրահամ զնած էր Քանանու մէջ, և որ նահապետին ընտանիքին համար գրաւական մըն էր այդ երկրին ապագայ ստացմանը. ապա այն խոստումը՝ զոր Յովսէփ իր մահուան ժամանակ կը պահանջէ իրեննիքէն և որուն համեմատ յոնձն կ'առնեն անոր օսկորինէր իր փոխադրիլ Քանան, երբ Տէր Աստուած հոն տանի իր ժողովուրդը: Մենդոցը այսպէս յստակօրէն կը զնէ Քանանի ապագայ նուաճման խարխիւնները: Այս գիրքն իբր կանխեալ ստացումն է Աւետիաց երկրին:

Ելից զլսաւոր պատահարն է օրինաց տըլտութիւնն ի Սինա (զլ. Ի.): Ամէն ինչ որ նախընթացն է այդ իրողութեան՝ սահմանուած է զայն պատրաստելու: Յակոբայ ընտանիքին արտասովոր աճումը Եգիպտոսի մէջ, հալածանքը՝ որուն առարկայ կը լինի նոր հարստութեան մը ներքեւ, Մովսէսի ծնունդը եւ հրաշալի պահպանումը, անոր գոտարարակութիւնը Փարաոնի արքունիքին մէջ, երկար տարագրութիւնը Մագիանու անապատին մէջ, կոչումը զոր կ'ընդունին Աստուծոյ, Եգիպտոսի պատուահանները, ժողովուրդին ելքը, կարմիր Ծովու անցքը, ճանապարհորդութիւն մինչև Սինա: Ելից առաջին մասին մէջ պատմուած այս բոլոր պարագաները նախերգանքն են տասը պատուիրաններու հրատարակութեան մեծ տեսարանին՝ որոնց մէջ կը բուսանալու ամբողջ Օրէնքը: Աբրահամը, ընտանիքը ժողովուրդ մը եղած էր Եգիպտոսի մէջ բնակած ժամանակ, արդ, պէտք էր որ ժողովուրդ մը զինքը կազմակերպեալ ամբողջութիւն մը ընող սահմանադրութիւն մը ունենար. օրէնքը ողջային՝ քաղաքային և կրօնական օսմանադրութիւնն է Իսրայէլի: Օրէնքի տըլտութեան վերջ՝ զրքին երկրորդ մասին մէջ պատմուած է ապականիլ շինութիւնն ու նոյն իրադրութիւնը: Այս իրողութիւնը անհրաժեշտ հետեւանքն է օրէնքին հրատարակութեան, վասն զի այն սրբարանը՝ տաճարն ու միանգամայն պալատն է իր ժողովուրդին մէջ բնակող Իսրայէլեան Աստուծոյն և թագաւորին: Բայց՝ եթէ Իսրայէլ կողմնակերպուած ազգ մ'է այժմ, անապատին մէջ երկրորդ ատեն բնակելու նպատակ չունի. լուսազոյն բնակավայր մը կը հրաւիրէ զինքը. հասած է վայրկեանը ճամբայ ելնելու:

Ինքայն ռենի սրբարան մը՝ ուր իր Աստուածը կ'ուզէ ամէն օր հանդիպիլ իւրին՝ Սակայն այս հանդիսատար հոնդիպման պայմանները պէտք է որոշուած ըլլան, և այս իսկ է արարողութեանց եւ Լուսայելի սրբութեան վերաբերմամբ զրուած կանոններու նպատակը, զորս կը գտնենք Ղեւսականին մէջ. կրնայինք այդ գիրքը կոչել պաշտամանի կատարիչ Ղեւսացուց Դասու-գիրքը: Անոր մէջ կը բովանդակուին նախ զոհերուն, քահանայից նուիրման, սուրբ և անսուրբ անասուններու խորութեան և այլ և այլ պղծութեանց մասին պատուէր-ներ: Այսպէս կը հասնինք այն պատուէրին՝ որ զոգցես պատիւ կը յօրինէ ամբողջ արա-րողական զրութեան՝ այն է Քառութեանց օրուան պատուէրը ԺՁ գլխուն մէջ բովան-դակուած: Տարւոյն այս միակ օրուան մէջ, քահանայապետը պարտի մտնել ի Սրբու-թիւն սրբոյ՝ քահանայից և ժողովրդեան անդաց քառութիւն ընելու համար հոն: Ասկէ վերջ, Ղեւսական կը պարունակէ հոյլ մը պատուէրներ ժողովրդեան անգամ-ներու և քահանայից կեանքի սրբութեան վերաբերեալ, ապա խորայիլեան շարաթա-կան, ամսական, տարեկան, եօթնամեայ տօներու հրահանգները, և վերջապէս Յո-րելեանի կիսադարեան տօնի վերաբերեալ պատուէրը, տիպար՝ անոնց ի լրումն հա-սած թագաւորութեան սուրբ և կատարեալ հանգիստին: Թէպէտեւ Սինայի մէջ զրուած ույս բոլոր պատուէրները կրնային չափով մը կիրարկուիլ անապատի բնակութեան մէջ, յայտնի է սակայն թէ անոնցմէ մե-ծագոյն մասը՝ մանաւանդ տօներունը՝ Քա-նոնու երկրին մէջ տեւական հաստատու-թեան մը գլխաւորութիւնը կը շօշափէին:

Թուոց գիրքը ելլից պատմութեան հետ կապ ունի: Հոն, ինչպէս Մնեղոց և Ելից գիրքերու ամբողջ պատմութեան հերոսն է՝ Կորեքը գլխաւոր իրողութիւնն է՝ Խարայելի մերժումը և Եզրիպտոսէն ելլող բոլոր չա-փահասներու կորստեան գատապարտու-թիւնը անապատին մէջ (զլ. ԺԴ.): Առա-ջին տասներեք գլուխներուն մէջ բովան-դակուած իրողութիւններն են. ժողովրդե-կան մարդահամարը, քանակելու վերաբեր-մամբ և սրբարանի քոխազրութեան եղա-նակի մասին հրամաններ, Ջատիկ տօնա-խմբութիւնը, Սինայէ մեկնումը, վերջա-

պէս լրտեսներու առաքումն ու ժողովրդ-դեան ապստամբութիւնը անոնց դարձին և տուած տեղեկութեանց առթիւ. այս իրո-ղութիւնները ուր ուրեմն կը յանգին Խա-րայելի վրայ արձակուած մահուան վճի-ռին: Այս պատահարէն յետոյ՝ ապստամ-բութեանց և պատիժներու շարք մը պատ-մուած է. ինչ ինչ պատահական պատուէր-ներ յիշատակուած են. յետոյ կուգան Ա-հարոնի մահը, դէպի Յորդանանու արեւե-լահողման գուռները ժողովրդեան ժա-մանումը, Մեհրոնի և Բաասնու ամովրա-կան երկու թագաւորութեանց նուաճումը, վերջապէս յաղթութիւնը Մադիանացուց վրայ՝ Բաաղամու զրուագին հետ: Այս վայրկեանին՝ ամէն ինչ պատրաստ է Քանան մուտք գործելու և Յորդանանէն անցնե-լու համար: Գծելով այսպէս ժողովրդեան ընթացքը Սինայէն մինչեւ Քանանու սահ-մանագլուխը եւ վեր կանելով այն գա-տաստանը՝ որուն ենթակուեցաւ ժողո-վուրդը անապատին մէջ՝ այս գիրքը կը բա-ցատրէ մեզ այս քառասնամեայ ուղեորու-թեան երկար տեղորոթիւնը, որ կրնար քանի մը շարաթներու կամ քանի մը ա-միսներու միջոցին մէջ ի գլուխ հանուիլ:

Ժողովուրդը, որ նոր հասած էր Յորդա-նան, մեծագոյն մասամբ հանդիսատես չէր եղած օրինաց տրչութեան, կամ, քառա-սուն տարիներ անցնելէ վերջ, ողօտ դա-զափար մը միայն պահած էր այդ մասին: Ուստի և Մովսէս, այդ նոր Խարայելին հանա-դէպ կերպով մը Տէր Աստուծոյն փոխա-նորդելով՝ օրէնքին մէջ կրկնումը կը լռե-ցնէ անոր. այդ է Եւրդորդուկն օրինակ բո-վանդակութիւնը. ազատօրէն կը կատարէ այդ գործը՝ առանց տառին հպատակելու, ջանալով ժողովրդեան սրտին մէջ թափան-ցեցնել օրինաց ոգին, քան թէ բառ առ բառ անոր բովանդակութիւնը կրկնել: Ան-ռաջին ճառին մէջ՝ անապատի երկաթա-թեան զլխաւոր պատահարները կը նրկա-րագրէ. երկրորդ ճառին մէջ կը կրկնէ եւ կ'ընդլայնէ օրէնքին այն կէտերը՝ որոնց մէջ աւելի լաւ կ'երեւի երկրւորութեան և մարդասիրութեան այն ոգին՝ որով պարտի զանազանի Աստուծոյ ժողովուրդը. եր-րորդը վերջին յորդարական մ'է՝ ուղղումը Խարայելին: Գիրքը կ'աւարտի Քանանու երկիրը մտնելու համար Մովսէսի կողմանէ

ձեռք առնուած միջոցները նշանակելով և անոր մահը պատմելով:

Ամփոփելով՝ երեք գիրքերը կը գծեն պատմութեան ընթացքը. Մենդոցը՝ աշխարհի ստեղծագործութենէն մինչեւ Եզրիպտոսի բնակութիւնը. Եյքը՝ Եզրիպտոսի ելքէն մինչեւ Սինա. Թուոցը՝ Սինայէն մինչեւ Քանանու շնմը. — երկու գիրքերը իրր յաւելուած կը ներկայանան. Ղեւսականը՝ որ պաշտամունքի եղանակը կ'որոշարէ, Երկրորդում Օրինացը՝ որ նուիրագործութեան կը պատրաստէ ժողովուրդը այն գործին՝ զոր պարտի կատարել ան, Աստուծոյ ընտրուած հոգին վրայ: — Այսպէս անոր ի Քանան հաստատութիւնը կատարելապէս պատրաստուած է, և կրնայ հասունցած երեւիլ աստուածային թագաւորութիւնը իրականացնելու համար, ոչ թէ իր հոգեւոր՝ տիեզերական և վերջնական ձեւին տակ, այլ խորհրդանշանական և ազ-

գային ձեւի կը տակ՝ որ նախընթացն ու պատրաստութիւնն է միւսին: Յայտնութեանց գրքին առաջին էջին վրայ՝ Մովսէսի մասնաւոր գործը կը կցուի փրկութեան գերագոյն գործին՝ որ բովանդակ մարդկութիւնը պիտի ընդգրկէ:

Ինչ որ է չորս Աւետարաններու հաւաքածուն քրիստոնէական ուխտին նկատմամբ՝ նոյնն է Հնգամատեանը յարայիւն ուխտին նկատմամբ: Այս երկու հաւաքմանց թէ՛ միոյն և թէ՛ միւսին մէջ պատմուած իրողութիւնները խորիսին են բովանդակ բարդաւաճման աստուածային գործին՝ որ յետոյ պիտի գայ. «Օրէնք, կ'ըսէ Աւետարանիչն Յովհաննէս, ի ձեռն Մովսէսի տուան, շնորհք եւ ճշմարտութիւն ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի եղին»:

Պ. Ա.

Մ Ե Բ Պ Ա Ց Կ Ե Ր Ն Ե Ր Ա

Երեք պատկերները, որոնք կը զարդարեն Սին6 ի ներկայ թիւին արտաքին ճակատը, և ներքին առաջին էջին եւ Յօբելիական բաժինին գլխամասերը, լուսանկարուած են մանրանկարներէն՝ Ս. Աթոռոյս Գրչագրաց Մատենադարանին սեպհական թիւ 1925 ձեռագրին, որ ամբողջական Աստուածաշունչ մըն է բամպակեայ թուղթի վրայ, բոլորգիւր, 37,2 × 27 × 13 հ. մեղր. հատոր մը, ընդամենայն 603 թուղթք: Գրութիւնն է երկսիւն, տողք՝ առ հասարակ 48: Վերնագրերներն են երբեմն գլխադիր, յաճախ ևս բոլորգիւր կամբարդեղով գրուած: Ունի բազմաթիւ զարդարեր, զորք նարտար արուեստագէտի, առհասարակ բազմագոյն՝ սպիկ խորքի վրայ, գեղեցիկ և չեղելի, լուսանցաւարդի թիւն է 311. ընդհանրապէս բազմագոյն և սպիւռով, յոյժ չեղել և չքնադատող, մանաւանդ խորաններուն և կիսախորաններուն կից եղածները: Խորաններն ու կիսախորաններն են 62, բազմերանգ, սպիւռով, պերճօրէն զարդարուն, իսկ նկարները՝ 38. ամէնքն ալ նոյնպէս բազմագոյն և սպիւռով, երանգներու ներգաշնակութեամբ և ղէմքերու և տեսարանաց արտայայտութեամբ գրաւիչ: Այս վերջիններէն առնուած են մեր այս թիւին երեքը. որոնք առաջինը կը ներկայացնէ Մընընդոց գիրքի առաջին էջը Մովսէսի նախատողերով, իսկ վերին խորանին մէջ, Սարբիջ Տէրը, որ, չբնագատուած վեցթեւան և երկթեւան հրեշտակներէ, կ'արտասանէ մեծ «Եղիցի»ն: Երկրորդ պատկերն է Սողոմոնը և Առակաց գրքի առաջին տողերը, որոնք Ս. Մեսրոպի սպիկ գրչին նախախալիքը եղան Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան: Երրորդը՝ Յայտնութեան Գրքին խորհուրդն ու առաջին էջը. Յովհաննէս, որ յայտնութիւնը կ'ընդունի Քրիստոսէ, և իր աշակերտը՝ Պրոխորը, որ գրի կ'առնէ վայն: — Գրչագրին ստացողք են Սարգիս եպս. Եկեղեցաց գաւառի, այն՝ որուն օրով գտնուեցան Մեծն Ներսէսի նշխարներն, Պարոն Յովհաննէս իշխանը, Թուականը՝ 360 = 1260: Գրչիչ՝ Յակոբոս կրօնաւոր, գորղը՝ Մխիթար, անոր հոգեւոր եղբայրը, կոկիլը՝ Մխիթրուկ զպիւր: Վերջին ստացողը, որ ձեռագրելու Ս. Յակոբայ նուիրած է՝ վերապիցի Դաւիթ եպիսկոպոսի միջոցաւ՝ Վանեցի Խոնայ Զիբաք:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

Ե Ր Գ Զ Ա Ր Թ Ո Ւ Մ Ի

Ջանգապներ... ու մըճուճ բոյրերու...

Ու ջաներ, վարդերու պէս ծայտուն.

Խորանին մէջ անդոյս իմ հոգւոյս՝

Օրհնութիւն, օրհնութիւն...

Ջերմութիւն... ու խայսաճ ջիղերու...

Պայթիւններ, հունճերու պէս բեղուն.

Պարճեղին մէջ նիրհող միսերու՝

Արթնութիւն, արթնութիւն...

Միջոցին մէջ ծփաճ գոյներու...

Լըռութիւն, նըլազի պէս քթոռուն.

Իմ մեկնած, իմ մեռած խանդերու՝

Յարութիւն, յարութիւն...:

Պրումաննա

Վ.Ս.Հէ-Վ.Ս.ՀէՍ.Ն

ՄԱՀԿԱՆԱՑՈՒ ՑԱՆՑԷՆ ԱՆԴԻՆ

Հոգիս ծրփուն ծով մ'է այսօր կապուսաչուի,

Ուր կը նաւէ լոյսէ կարապն երանութեան.

Հոգիս կապոյտ հով մ'է այսօր, ու կը բացուի
Կեանքի կանաչ դաշտին վըրայ բազմաբուրեան:

Միտս է խորան մ'որուն ծուխին կ'իջնէ այցի

Անհետախոյզ խորհուրդներուն փութը խոհուն.

Անճառ մը հոծ, ըստեւեամած, ուր կը յածի
Ոգին՝ պայծառ ու չեղըւած նըլազներուն:

Կ'աննիրբանայ սիրջս այսօր, կը տարածուի՝

Մահկանացու իմ ձեւերու ցանցէն անդին.

Կ'ըլլայ երկինք մը բուրումի եւ արեւի,

Ուր հաշտութեան երփնալոյսէ՛ր կը շողողին:

Կը զարնըւի իմ հոգիիս անապաւէն՝

Շէ՛րս մը բոսոր, շունչ մ'Հոգիէն անեղբական,

Նե՛ս մը կարծես, մեկնած կապոյտ անհուններէն,

Ու կը թռչի՛ հոգիիս հետ անհունութեան:

Պրումաննա

Վ.Ս.Հէ-Վ.Ս.ՀէՍ.Ն

ԳՐԱԿԱՆ

ԵՐԲ ՊԶՏԻԿ ԵՆ

ՆԱԲԵՍԱԿ

Տաճան:

— Մի վախճաք, բռնե՛ք՝ պալատ: Նման՝ միս-
նեբուն. այնքան շատ ու զատ, միս կառոյցնե-
րէն: Դէպի փէշերը Ողիւկոսի, գմբէթ գմբէթ, ու
պարիսպ պարիսպ, իբաւ է՝ տաճկի, պէյ ու վիս-
ւալի, ու ատոմ՝ տարբեր:

Աս մէկն ալ՝ հայտ:

Տեղը:

— Քաղաքին արուարձաններէն, Շիւսք մը՝
կապար գմբէթներու ու կանանչ գմբէթներու,
այս վերջինները սօսիներէն, եղիւններէն: Որոնց
քովերէն սե. կերտները նոճիներուն:

Պալատներ՝ ջերմուկի ուղեբերուն մշուշին մէ-
ջէն որ հէքեաթի մը զինն լեզուին նման, մերթ
կտոր կտոր, մերթ ալ մէկ բերնով կը լցէ անոնց
ներմակ պատերը ու պոռոյտ կուգայ անոնց բազ-
մաբուխ տանիքներուն: Անօթի՛ք, հէքեաթին զին
ալ: Ու շատոնց է որ ես ներմակ այդ շէնքերը
նմանցուցեր եմ կարագի գէղերու: Ու մի հար-
ցընէ՛ք՝ ինչու՞. ո՛չ ուրիշ բանի: Որբերը տարբեր
նայեցան ներմակ բաններուն:

Իմ գո՛ծը, սա կաղանդ օրով, իմ գեղէն հե-
ռու, թուրք սա քաղաքին մէջ ու խորք սա պա-
լատին:

— Ատ ալ կը գիտանաք:

* * *

Ձիւն:

Հարկաւ:

— Բայց ոչ՝ գեղիւնը, կատղած ու անգուռ,
որ պատերը ճեղքէր ու ներսը մաղուէր, սանկ
կուշտ, յորդ ալիւրի թիւ մը վրելով մեր ին
սենեակին հողէ յատակին: Եւ ոչ՝ անբեռն ու
գաղանկայն այն ասղնառք որ գէշ պատապար-
ուած միւսերդ կը գտնէ, այնքան հաճոյքով, թո-
ղած աշխարհը, անոր արձակութիւնը ու սուր
սուր լեզուով կը ծակէ գէղը. լաց ու արիւն բե-
րելով ճեղք ճեղք մատներէդ:

Ձիւն:

— Ոչ հաստ, ոչ բարակ:

Ան՝ որ համ ունի, տանկ մարտի կիսուն, ներ-
մակի տեղ քիչ մը կապտորակ, հալած ապակի:
Ջոր կը ծաղրէինք, ուժգին պոռայով Արաղիմե-
րուն Եղար յիմար երեսին ու կը ծծէինք բոկ մեր
կրօնէին տակ կոխակոտելով հեղուկ իր բիւրեղը:
Մի սուսաք որ ձմեռ նոր կը մտնենք:

Ու անոր փշրանքները կ'իյնան խոշոր խոշոր,
քաղքի սա մասին, հաղիւ խաւ կապող: Ոչ մէկ

հով: Բայց մօտէն, հեռուէն՝ տաքուկ ջուրերուն
հոգին: Որ կը գաղջանայ ու քաղցր կ'ըլլայ փո-
ղոցին վրայ ու գաշտերն ի վար:

* * *

Ու պարտէ՛զը սա պալատին:

Հարկաւ: Տարուան մէջ օր մը: Պալատի տղայ:
Մինք զայն կը տեսնենք, արձակ համարձակ:

Կը վաղեմ՝ բոպիկ — զուք չէք գիտեր թէ
ինչ խնամքով պահեր եմ մասանը, ժամէն տըր-
ւած որբի կօշիկները — կակուզ այդ ալիւրին
մէջէն զոր հէքեաթ մը անհամար տողարկներու
կ'ամբարէ, ամառը բաշխելու համար զայն բոլոր
մեղիպէտներուն. աշխարհ զրկուած, միայն ու
միայն հացի ետէն, որսալու հանուած շունե-
րուն նման: Հացին ետէն լարուած գործիքներ,
թերեւ մեր մօրն արգանդէն: Մինչև ե՛րբ: Բայ
մինչև յատակը հողին ուր քակուելու է դժբախտ
անէ՛ծքը մեզ այդպէս կապող: Այսպէս կը մտածէ
գիրքէ գիրիչ: անմասն իմ մամա, տասր տարե-
կան ասպարէզ իջած, ցամաք հացի հանքերուն
խորը: Իմ մամա, որ կ'աշխատի ամառ թէ ձմեռ:
Մետաքսի ամառարաններուն մէջ երբ բաց են ա-
նոնք: Ստարի չեմին: Հացի՛ լուացքի՛ տախտակ
սրբելու՝ հիւանդ հակելու: Որպէսդի բերէ չոր
հաղք մեզի: Ես՝ քովիկը միշտ: Մեկըը՝ անոր այ-
րիւնքիս:

* * * * *

Պատուհանէն մասնակը Մաննային:

Որ կը սարսափի, հաւանաբար մերկ ոտներուն
հաշուին, իրենները տուած երեք խաւ բուրդի
գգուանքին:

Պալատին պարիկը: Հարկաւ: Ան ալ մայր
ունի, վերը, տղաբերքի ցաւերով:

Կը նայի:

Ինծի այնպէս կուգայ որ ապակիին կարմիրէն
է անցեր անոր դէմքը: Բարակ, բաց արիւնի մօտ
ափ մը բան՝ անոր երկու երեսներուն, որոնց
ներմակը աչք կ'առնէ գէմէն: Ինծի տարեկից,
Բայց զինքը լացնող սա մեծ ցաւին մէջ ինծի
շատ մօտիկ:

Ես վեր եմ տաննէն:

Կը կանչէ ու կուգայ: Բանտարկած են զինքը:

Ձիւնը: Քաղցր ու անձայն: Պարտէ՛զը անձ
իւ երեսներէն ու հարանեւորած իւ թիփիկներէն:

Ձիւնը. ածուներէն ներս անարատ սաւան: Յետոյ:

Գլուխս քաշած կը սուգեմ խորը քողքով
ծառերուն, ճնճուկ ճնճուկ որոնք թևերը հաստ
ու թաց կը զարնեն իրենց մանր կողերուն: Կան
որ կը կաղանկ, ախիւնքն ստեղծ կը փարձն թըռ-
չի: Քաղքի ճնճուկներ, հարկաւ: Վախկոտ՝ ա-
նոնց տղոց պէս: Մէկը կը կծկոի մատներուն
ներքեւ հաւկիթէն նոր փախած ճուրիկին նման:
Շունչովս տաքցելով անոր սառած թևերը, ու
աշուկներուն քովէն սառո գիծերը, կը դառնամ
պալատ, հպարտ ու խելօք, մինչ մերկ սրունք-
ներուս թեթիւ շոգի մը խաղայ բարի:

* * *

Գիտեմ թէ օրը ծանր է շատ, սա պալա-
տէն ներս:

Ու ասիկա՜ հակառակ կաղանդին որ գիշեր-
ւընէ եկած է արդէն: Ու շատ շատ, հօքբուրս
ըսէր պիտի՛ ամենամօլ քան բերած տունն աղ-
ջկան: Մոռցեր է սակայն, այդպէս կը պնդեն
զինքը սա սենեակին փաղող մեծերը, աղուոր
պէտէջք որ Մաննային քուրիկը կամ աղբարիկը
ըլլայ պիտի:

Ու տխուրը ան է որ այդ պէտէջքը արդէն
հանուած է Աստուծոյ պարտէպէն, չարակը տըր-
ւած կաղանդ պարտէպէն: Ու հիմա չի կայ: Ի՛նչ
խմար են մեղունքները: Ձէ՛ մոռցեր ուշուռնքն
ու մասունքն, կոշիկն ու գլխարկը, խաչն ու կըրծ-
կալը, բայց մոռցեր զի՛նքը: Իրաւ որ յիմար:

Ո՛ւր, սա ցուրտին, պտիկի պէտէջք, որուն
վրայ, երկու որ է, Ժամեր չարուստի խոսքը ենք
Մաննային հետ, շինելով թիթիւ, բերանը, մանրիկ
ու արուստը: Ու թաթիկները՝ փիղի ոսկորէն: Ու
աղուկները կակուղ խմորէն իր ապակի գնդիկնե-
րուն: Ու մարմինը, ձիւնեքէն բերուած: Ե՛ս.
այդքան կանուխէն ճարտարպետը մարդկային
չէնքին: Ան մտիկ կ'ընէ ու կը նայի դուրս, փըն-
տուրով հանքը իմ բարձաններուն: . . . Ու չարք
ենք, անուշիկ իր ճաշաւովը, — կին է վերջապէս
— խաղալիկները «նամբու» այդ պղտիկին, խաչն
ու զլխարկը, սանտրն ու կրծկալը, ու տոտիկնե-
րը, ձիւնի գունաւորով: Եւ ուշուռնքները: Եւ զին-
ւորները: Եւ չաքաւորները: Բոլորն ալ բերուած
կաղանդ պարտէպին խոշոր սոսկառովը:

Բա՛յց . . . չի կայ պէտէջք:

Նհտան, շատ ծանր՝ օ՛րը, պալատին գլխուն:
Նհտած են մեզ վար, սա գետնայարկը: Որուն
սենեակէն պատուհանները փառք որ պարտէպը
ունին իրբն տեսարան: Ես կ'անցնիմ արագ ու
քղզ չեմ խօսիմ հարուստի տունէն, հակառակ
անոր որ մէջն առարկայ պրիսմակէ մը կ'անցնի
մէջս իշնալու: Աշխարհք է ասի: Ու ես չեմ հե-
զինակը մա պրկանքներուն: Թող ինքը մտածէ
իւր սա ըլլածին: Այսպէս ենք գտարք մենք, մա-
մաս, մօրքուրս, աղբարներս մեր այն գիշերները
եք պաղտիկ ենք առանց ուտելու, առանց կրակի
ու առանց լոյսի, խորը սա ըսողքին եք երկու
տուն վար պատուհաններէն փողոց կը թափեն
միա ու ոսկորներ: Թող ինքը մտածէ իր սա ը-
րածին:

Մեզ նհտած են վար, սենեակին մէջը որուն
դուռը ամուր կը պահեմ, հնազանդեղու համար
մօրս պատուէրին:

— Մաննան չ'ըլլէ դօրս:

Բա՛նտ: Յանցա՛նք: Պատի՛ժ:

— Ո՛ւ, ո՛ւ:

Եր՛բուրս ալ սահլան ականջ ենք դարձեր,
պղտուք: Ժեճող ու խուլ մեզ հասնող սա ծանր
հեծքերուն որոնք կառքերը կ'ընեն մէկը միւսի
ետեւէ: Անոնք կը բերին սա պալատէն ներս
քաղքին բոլոր մեծ մեծ բռիկները:

Հիւս՛նդը:

— Մաննային մամաս:

Մանս, շատ ծանր հիւս՛նդ:

Ու սենեակին մէկ երեսը բռնող վառարա-
նին ասլին. հնգուկը, ինքլիները գտած, կը

թօթուէ իր աշուկները ոտքին եղունգներովը,
մինչ գլխիկը ալ ու ձախ կը ճննէ սոկեղօժ ու
կասկածելի չաքարները, մեր հեքին ու ձայնէն
«նօլի ոօլի» ցատկելով, լոյսին վազելով:

* *

Մեղքցուելի՛ք, հնգուկէն աւելի սա խեղճ
ազլիկը:

Անիկա կը վախնայ հօրմէն որուն քայլերը
դուրսէն կը հաննայ բայց որուն գիրկը վազելու
համար չի բանար դուռը: Ձի բանար. կանխաւ
վերաւոր տեսնելիք պատկերէն: Երկու որ կայ.
քունը չէ ինկած այդ հօր աչքերուն, գիտնէք ա-
տիկա: Եւ ըսեմ հարկը, դուք ըրէք հաղար, ա-
նիկա ի՛նչո՞ք ելած է պալատին սանդուխտները,
դէպի սենեակը ուր «պառկած» է Մաննային
մամաս:

Ինձ ծանօ՛թ, այդ ցաւը, շատ կանուխէն:
Մեր գեղը ատոր անունը կուտան առանց խպնե-
լու, մեծին պղտիկէն: Բայց հոս քաղաք է: Ու
մու՛թ է չորս դիւ: Ազլի՛կը: — Ձեմ հարցներ:

Միան, յատկ է որ մու՛թ ու խորունկ բան
մը կը կատարուի վերը, հոն ուր բժիշկները կ'ել-
լին ու կ'իջնեն: Որուն մինչև գետնայարկ սա
երկարուած միւրս կորսողը բան մը կը դառնայ
քիւ՛ քիւ՛ քաւի: Որ մեծ մեծ, շատ մեծ հիշի մը,
ցաւի տակ փրթած ֆի՛լ մը ընդհատ ընդհատ կը
կը հասնի մեզի, լեցնելով անապին պալատին բո-
լոր յարկերը ու յորդած մեզ ալ կը գտնէ: Ամէն
սնգած, այդ ձայնին սուրբն տակ Մաննային
զէ՛մըր գեփ գեղին կ'ըլլայ: Աչքերը կ'ուռնին: Ու
մատները կ'երթան երեսները պահելու, մինչ ա-
նոնց ճեղքերէն մանր աղբուրի մը պէս կը հոսի
բաւո՛ր:

— Անուշիկ մամաս:

Ու չի վերջանար:

Մա՛ն:

Քաղքցին այդ բանը շատ չի հասկնար, անոր
հանդիպելով մեր չորս պատերէն ներս:
Ե՛ս:

«Տըսքերքի՛» աղէտները կանուխէն ճանչօղ,
կը խռովիմ այն յուզումներուն, այն կոծածութեանց
հաշտոյն որ այդ գիծէն մահի՛ն կը բանայ եր-
բմե գեղին երեսին, մէկ օրէն միւսը չէն, ա-
նուշիկ տուն մը հիմէն քանդուով, չարան չարան
որբեր պարպելով դանառայնեցուն ու տարիներ
տեղող սուգ մը գամելով անիծուած յարկին: Վայ
այն փոքրերուն որոնց մայրն է մեռնողը: . . .

Կը զոգամ ներսէն, նայուածքով պաղած ա-
նոր աչքերուն: . . . Մինչ, գլխուս տակ կ'անցնին
թափօրները կ'եճեցնուկ միտած մատաղ հարո-
նեցուն:

* *

Մամաս:

Կուգայ Ժամը հեղ մը: Ինքը չէ վրան: Մոռ-
ցած է զիս ու կը բռնէ թեկերը տունին ազլիկան:

Այս աղաւթ, դեպիւս է ան ալ:

— Մամաս:

Ու կը յաւիտ խորը անոր ծանր նայուածքին:

Աղքատութիւնը մեզի զստ տուած է այդ նայուածքներէն:

— Ըսի՞ր:

— Ըսի:

— Քանի՞ հեղ:

— Եօթը:

Ըսածս՝ Հայր մերը:

— Որդի Աստուծո՞ւ:

— Երեք:

Կը խնդան անոր արեւըրը: Մաննան՝ անծանօթ այս ամէնուն: Բայց չի հարցնել: Օրեր կան ուր ամէն հետաքրքրութիւն վախ է մեր հոգուն:

— Խաղացի՞ք:

Ու խեղճ կինը չի գիտեր թէ բոլոր խաղալիքները կ'իյնան մեր ձեռքէն, երբ պալատին ընդերքէն, գոց որոտումի նման հիւր հասնի մեր յարկէն:

— Խալկի՞նք:

Իր մշտնաշնչը երկու օր է, կ'եռայ ու կ'եռայ: Խաբեր եմ գիշերը, մատաղի ջուր մը գնելով հոն ուր ես գիտեմ թէ ինչն է որ կը տաքանայ: Իր մշտնաշնչը: Գիտէ որ պահէ է օրը: Գեռ շարաթի մը կայ մատաղի առտուան: Ու ոչ-խար չի կայ:

— Խալկի՞նք, մամա:

— Լեցո՞ւր: Առանց տեսնելու գիտէ անիկա ջուրին հասնի՞ր:

Ու անոր վատառութիւնը որ կ'անցնի ինծի: Գեղացի կնիկ, մահուան ընտանի, այնքան անկողիններէ: Անոր անուրբը չի խաբեր երբքը:

Բայց չի պատասխաներ աղջկան որ օրտ առած անոր արեւըրը լեցնող հաւատքէն կ'ուզէ իմանալ, ի՞նչու է կ'ուան սա կաթսաները որոնք մատաղի առան կը նստին եռանդանիին: Ան ուրիշ գիտնայ թէ տղաբերը ինչ մեծ աղմուկ է, նոյնիսկ գիշերը: Ան ինչ օճախներ: Ան ինչ խալկիներ: Ան քանի քանի սափորով հարմներ: . . . Ոչխար: Միամիտ աղջիկ: Հոս է որ անոր սպասելու չափ անգէտ են պղտիկներն: Բայց գիտէ որ աղա իր հայրիկին մեկ բաւը բաւ է կէս ժամէն հոս բեռնու տարը ոչխար:

Յետոյ, յանկարծ, չըթները խածնելէն

— Պէտէ՞ք:

Արցունքը ու փոփուքը: Ինչո՞ւ այսքան տարբեր են տղաց ձայները: Գիտէ: Զի գիտե՞ր: Կ'անաջ: Բռնած է մօրս ձեռքէն: Ու աղայանքը յատակ թելի մը պէս կախ է տակաւին անոր բեռանէն:

— Հիմա աղջիկս, հիմա:

Կը լեցնել իմ արեւը: Բայց կը զօրանամ, վատնա՞յ: Գոց գիտեմ մամայիս հոգին որ վախ չունի: Հակառակ բժիշկներու սա թափօրին: Մայրերը Աստուծոյ արջին տակն են լման տարի մը:

— Առաջ Աստուած, հիմա, աղջիկս, հիմա:

Բայց սենեակին մէջ ծանր է սա պահը: Օրը չըկուած կը գտնայ իր վերջին:

Ճնճա՞ղք:

Որ կը պոռայ կաթիլ կաթիլ:

— Աս ի՞նչ է:

— Պարտէզէն բերաս:

— Բաց պատուհանը:

Ծանօթ հէքեաթին որ թաւունը, նոյնիսկ պատուհանէն դուրս, խերով կը մեկնէ ամէն աղքատերէի, կը բանամ ապակին:

Վառարանին լոյսին մէջ կէս մը ոսկեղօծ ու թաւեայ իր գլուխը կը տնկէ թաւունը զէպի պապ հոսանքը: Ծառերուն իսկապէս հիւստեած հիւզերը ճօճքի կը մոնեն: Ճնճա՞ղք կը կենայ զինուորի մը թիւին ու կը շարունակէ կաթիլ կաթիլ իր ծիւծիւ:

Կը գոցեմ պատուհանը: Խոշոր է շունչը որ կ'ելլէ բերնէս:

Ու ճնճա՞ղք աղջնիկս. մօրս մեկնումէն յետոյ իր «գործին», մենք կ'այցցնինք մահէն ու կենեմէն: Իրիւն ի փոխ: Ես՝ այն շատ ու շատ հարմներէն որոնք տարեր եմ իբր արագու ժամէն զէպի գերեզման, լալով մամիս հետ, անտէջ վարձ մարմինները, ողողեամ ծաղիկով ու արցունքով, հարկւրներու կսկիծին մէջէն: Ինք՝ հաւատարար երազելով իմ բառերէս մտքին մէջ չիտեամ անտէջ պէտէքին:

— Ամէն կնիկ եօթը հոգի ունի:

Կը կրկնեմ անոր գեղին սա իմաստուն պատգամը Բայց կ'անշամ անոր պարզիկէ պատգամին կապուած պատկերները:

— Անունը:

— Որո՞ւ:

— Պէտէքին:

Զեմ պատասխաներ:

• •

Կախուեր եմ փէշէն:

Բացեր է դուռը և լուր կը մուրայ:

Ապաստելներ եկող ու գացող: Մօրքուրը, արեւըրը ուռած: Աղպարներն: Բոլորին զէմքին ահաւոր շղարչը անգատ սարսափին որով մահը կ'ըգետաւորուի ժամ մը հեռուէն: Մեզ չեն տեսներ: Ալ: Բժիշկ, բժիշկ, բժիշկ: Կ'ելլեն ու կ'իջնեն:

Ան կուլայ: Վախը՝ դուրս քայլ փորձելու: Հարուստի աղաքը ինչէն չեն վախնար. նոյն իսկ մեր գեղը:

Ամուր եմ բռներ մետաքս պլուզէն. կաղուղ ու սահող, որ տաք չէ սաղաթն: Բայց մատերուն մէջէն բարակ ու անուշ բաժն մը, նման իմ տղաց միւսին երբ լիճէն կը հանենք անոնք կարմրեալ գունտերը, լոգանքէն յետոյ: Հոտոտ սա զգեստներուն տալի ալ որիտ մը, իմինիս նման, որ ցաւին մուրճով զայ օղիկ ողկի: . . . Ու ձեռքս կ'երթայ, յետոյ, մաղբուրն, ասոնք ալ սահող, եղոտ ու հոտոտ, այնքան տարբեր իմ հանչցածներէն. . . :

Շարունակելի

Յ. ՕՇԱՎԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵԲԵՐԱՆԻ

ՆՍԱՅԵԱՅ ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐԱԳԻՒՏ ՄԱՍԸ

(ՅԱՌԱՋԱՍԱՑՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳԼ. Ա.-Բ. 2)

ԵՒ ԲԱՂԴԱՏՈՒԹԻՒՆԸ ԸՆԴ ՅՈՅՆ ԲՆԱԳՐԻ

Ս. Յովհանու Ոսկեբերանի գործերուն հայ թարգմանութիւնները, հայ մատենագրութեան Ոսկեղինիկ զարուն, Աստուածաշունչէն ետք, առաջին տեղը կը գրաւեն մեր զարգացման մէջ, թէ՛ իբրեւ մեկնադրական և կրօնա-բարոյական և թէ՛ իբրեւ եկեղեցապատմական գործեր: Անոնք մեր ոսկեղարեան լեզուին լանգադոյն և ընտրեղագոյն հայկարանութեան ամենագեղեցիկ կոթողներն են:

Ոսկեբերանի հայ թարգմանիչները իրենց առջև գտնուող յոյն բնագիրը բառ առ բառ թարգմանելէ աւելի՝ զայն կը հալալայեն, մեծագոյն հմտութեամբ և պարիկի ճարտարութեամբ, զայն հայկարանութեան յովթէն անցնելով ու անոր վերայ հայ լեզուի և մտքի պերճութեան ու վեհութեան անջնջելի զրոյմը ձգելով: Այս ամէնը մեր թարգմանիչներուն քաջ հայեթնեայեցութեան մէկ գրաւականը կը ներկայէ մեզի: և սակայն այդ չէ միայն անոնց թարգմանիչի միակ բարոյացական կողմը. անոնք ունին նաև յոյն լեզուի լաւագոյն հասկացողութիւնը և հմտութիւնը, ու այս վերջինը մանաւանդ, անոնց բուն արժանիքը կը կազմէ:

Ոսկեբերանի մեկնադրական գործերուն լաւագոյններէն մին է Նսայեայ մեկնութիւնը, որ Ե. դարուն թարգմանուած է Ա. դարու թարգմանիչներէն միոյն ձեւամբ: Այս թարգմանութիւնը ամբողջութեամբ չէ հասած մեղի: Հ. Յ. Աթանաս Տիրոյեանի Վէնեսիական տպագրած Նսայեայ մեկնութիւնը պակասաւոր է. ան կը պարունակէ Բ. 2-ի Ա. գլուխները, անընթեռնի մնացած բառերու ընդհատումով և պակասումով,

և Լ. 6-ի 12 գլուխները: Ինչպէս կը տեսնուի, կը պակսին հոն՝ Յառաջասացութիւնը, Ա.-Բ. 1-ի Ա.-Լ. 6 և Կ. 12-42 գլուխներու մեկնութիւնը:

Ս. Աթոռոյս ձեռագիրներէն Թիւ 1653ը կը պարունակէ Յառաջասացութիւնը և Ա.-Ի. 2 գլխոց մեկնութիւնը. Թիւ 2637ն ալ ընդօրինակուած է վերոյիշեալ ձեռագրէն. ունինք նաև Թիւ 327 ճառընտիրը, որ Իր. Գ. մասին մէջ կը պարունակէ Յառաջասացութիւնն ու Ա.-Է. 17 գլուխներու մեկնութիւնը, բազում ընդհատներով: Արդ, Թիւ 1653 Նսայեայ մեկնութեան Յառաջասացութիւնը և Ա.-Բ. 2-ի հայ թարգմանութիւնը բազդատած ենք յոյն բնագրին հետ (Migne, Patrologie Greca, 56րդ հատոր) մեր Աւարտաճառին Ե. մասին մէջ, և իբրեւ նախափորձ, ի տոյն ընծայելու բարեբախտութիւնն ունինք:

Ս. ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ
ՆՍԱՅԵԱՅ ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՌԱՋԱՍԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ս. Աթոռոյս Թ. 1653 ձեռագրէն

ՅԱՌԱՋԱՍԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ջառանգելութիւն մարգարէին նախաստի (1) ի մարգարէէն և ի մանաւ: (2) Եւ պազակատարեալ լաւութիւն նորին որ զամենեցուն սրբոյն հաւաստեալ գիտէր զառաքինութիւն Պաւղոս, որ այնպէս հոգւով (3) բարբառեալ (4) ազատարխոս բերանըն, և զանձառայական զմիտան և զբարձրագոյն յաւատարութիւն, և զբազումս: (5) Վասն զի մարգարէութեան մեկնութիւն

յայտ արարեալ միանգամայն զամենայն միով բանիւ ճառել, (5) Եսայի ասէ, համարձակի եւ ասէ, Դտայ եւ այնոցիկ որ զիսն ոչ խնդրէին, յայտնի եղէ այնոցիկ որ զիս ինչ ոչ հարցանէին: (6) Եւ ոչ այսչափ միայն, այլ զի յաճախագոյն եւ վըտակից զիտէ լինել ազգի իւրոյ ժողովրդիկանն, քան զոր ոչ միայն (7) զմորորութիւնն բողոքմամբն ազգին ցածուցանէր, եւ ոչ միայն ազատ բերանով, եւ բարձրագոյն մտաւք որ ինչ վիշտք անցանելոց էին ընդ նոսա, պտտմէր (8) համարձակութեամբ, (9) այլ եւ ոչ նուագագոյն քան զվշտացեալսն վշտանայր եւ տառապէր, եւ դառնագոյն քան զայլսն ամենեանի որդայր եւ սղայր: (10) Նաեւ ամենեքին իսկ սուրբ մարգարէքն առաւել քան զհայրենի ըզգութիւն ունէին առ այնոսիկ, որոց մարգարէանայինն, (11) զի եւ այնչափ եւս քան զմարդկային բնութիւնն ընդդէմ նեղութեանցն որ գային ի վերայ ժողովրդիկանն, (12) զի ոչ այնպէս հայր մանկասէր Դսողովրդի ի վերայ իւրոց ծննդոց որպէս նոքա տունէին ի վերայ նոցա, որոց մարգարէանայինն: (13) Ի ձայն աղիողորմ զողբոսն նուագէին, յորժամ գային հասանէին չարչարոնք ինչ ի վերայ, զԱստուած աղաչէին, ընդ նոսա զանձինս ի գերութիւն վարէին, վշտակից վշտացն լինէին, փանրէին, հնարէին, զի զնոսա յերկնից բարկութենէն ապրեցուցն, եւ յարուանաց մեղացն, որ ի վերայ հասանիցն: (14) Քանզի չիք այնմ համեմատ, յորժամ զութք իշխանացն յուպիցին ի վերայ այնոցիկ, որոց իշխանն, եւ մտադիր վըտակից եւ չարչարակից զիտեցն լինել, վասն որոց եւ զմեծն Մովսէս յաթոռ վարավարութեան եհան, նստոցն Աստուած, քանզի յառաջագոյն իսկ արդեամբք եցոյց (15) զհայրենի գութիւն (16) առ որդիսն իւրոյ ազգին, (17) եւ յետոյ գոնոյն զութ յայտ արարեալ պաղատէր, եթէ թողլոց եւ ասէ, զմեղա զոցա, թող, ապա թէ ոչ, եւ զիս քննեալ ի դպրութենէն յորում գրեցիր: Սոյնպէս եւ սա հայեցեալ ի կորուսեալսն աւերչ թոյլ տուք ինձ, լացից դառնապէս, (18) մի՛ բռնադատեք զիս ի վերայ բնիման դատեր ժողովրդիսն իմոյ, իսկ Երեմիայ եւ որքա երկարածիդս յարինեաց ի վերայ կործանման քաղաքին, բայց Եզեկիէլ եւ

ընդ նոսա իսկ չոքաւ ի գերութիւնն, եւ զաստորոտի երկիրն քան զիւր (19) լաւ համարէր, (20) զի մխթարեայէ զվշտացեալսն, եւ զվտարանդիսն, եւ ուղղեացէ զվտառոցս առ Աստուած: Իսկ Դանիէլ վասն դարձի գերութեան, քան եւս աւելի աւերա ճգնէր ի պահս եւ բողոքմով փոյթ ցուցանելով աղաչէր զԱստուած, զի արասցէ նոցա զիւրութիւնն ի զմեղակ ծառայութենէն: Եւ իւրաքանչիւր ոք ի սրբոցն այսպիսի մտաւք գտանէին լուսաւորագոյնք: Ուրպէս եւ Դանիէլ տեսեալ զարկութիւնն եկեալ (21) հասեալ ի վերայ իւրոյ ազգի ժողովրդեան (22) խնայեալ ի նոսա յիւր անձն կոչէր զհարուածսն: Եւ տասէ, հովիւս մեղա, եւ հովիւս գործեցի զչարիս, զոքա խաշինքդ զինչ յանցեալսն, եղիցի ձեռն քո յիս եւ ի տուն հաւր իմոյ: Եւ նահապեալն (23) ծերունին Աբրահամ թէպէտեւ ոչ ինչ էր մաւտ ի չարիսն, (24) որ եկեալ հասեալ էին ի վերայ Աղղոմայեցոցն, այնպէս համարէր թէ ինքն (25) ի ներքս ի բարկութեան ինչէ, (26) աղաչէր եւ խնդրէր յԱստուծոյ: Եւ ոչ զաղարեաց մինչեւ զամենայն ինչ (27) ասոց, զի կարիցէ դարձուցանել (28) գհրաձիգ կրկնատեղաց բարկութիւնն, մինչեւ Աստուած եթող զնա եւ ետ տեղի: Իսկ Նորոյ կտակարանց պաշտօնեայքս եւս առուեսեալոյն քան զնոսա ցուցին քաղութիւնս, քանզի մեծամեծ եւս շնորհի եղևն արժանի վայելելոյ, (29) զբողոքապատիկ ճգնութիւնս կրեալ առաքինոսային, վասն այնորիկ եւ Պետրոս յորժամ լուաւ ի Բրիտանոսէ, եթէ զժուարիսն է մեծատան մտանել յարքայութիւն երկիրից, (30) վշտանայր եւ հարցանէր երկիրիւր թէ ո՞ր կարիցէ ապրել, թէպէտեւ վասն իւրոյն իրացն համարձակութիւն ունէր (31) առ Տէր, քանզի ոչ եթէ զանձանց ինչ խնդրէին, այլ փոխանակ ամենայն աշխարհաց հոգային: Իսկ Պաւլոս (32) ամենեւին յամենայն թուղթսն այսպիսի միտս ցուցանէ, (33) զի եւ զԲրիտանոս բազմաց իրկութիւն տեսանիցէ, Եւսեմիլ ասէ, ի մարմնոյս եւ ընդ Բրիտանոսի լինել լաւ համարիմ, բայց կալ մնալ ի մարմնի եւս կարեւոր վասն ձեր: Եւ արդ այսպիսի իմն տարինակ ցուցանէ մարգարէս, զի եւ զպատուհանս եւս, որ գալոց էին յԱստուծոյ, արեւ (34) համարձակութեամբ, եւ

Սողոմայեցացի — και οὐδὲν ἔχων κοινὸν πρὸς τὰ καταληψίμενα τοὺς ἐν Συδομοῖς κακά.

25. **յոյնն ունի** — ի մէջ անհնարին աղետից — մէսոս τὰς δεινὰς

26. **յոյնն ունի** — այսպէս աղաչէր — οὕτω παρεκάλει.

27. **յոյնն ունի** — արար եւ ասաց — ποιῶν καὶ λέγων.

28. **զհրածից կրկնապեղաց բարկութիւն** — Թիւ 327 ձառընտիրը ունի — կրակապեղաց — **յոյնն ունի** — զշարաշար այրումն այն, — τὸ χαλεπὸν ἐμπρησμὸν ἐκείνων.

29. **յոյնն ունի** — եւ բազմաթմանակայ ճրգնութեանց կոչեցան, — και πρὸς μακρότερα κληθεύντες σκάμματα.

30. **յոյնն ունի** — տազնապէր եւ դողայր, եւ հարցանէր ասելով. — ἴγῳνία καὶ ἔτρεμε, καὶ πείθων προσῆγε λέγων.

31. **առ Տէր** — չիք ի յունին —

32. **ամենեւին** — չիք ի յունին:

33. **զի եւ** — տեսանիցէ, — **յոյնն ունի** — որ ոչ հանդուրժէր զՔրիստոս տեսանել յառաջ քան զփրկութիւն մարդկան, — ὅς οὐδὲ τὸν Χριστὸν ἰδεῖν ἠθέσχετο πρὸ τῆς τῶν ἀνδρῶπων σωτηρίας, **Իսկ Թիւ 327 ձառընտիրը ունի** — **զի եւ** զՔրիստոս անգամ ոչ կարէր տեսանել թէ ոչ նախ զբազմաց փրկութիւն տեսանիցէ,

34. **յոյնն ունի** — բազում համարձակութեամբ, — μετὰ πολλῆς παρηγοίας,

35. **յոյնն ունի** — Եւ յաճախ, — καὶ ... συνεχῶς.

36. **յոյնն ունի** — զնա — αὐτὸν...

37. **յոյնն ունի** — եւ երկարածից բանիւք առ նոսա զայրազնի, — καὶ διὰ μακρῶν τῶν λόγων παροξυνόμενον κατ' αὐτῶν.

38. **եւ առ Աստուած բարեխոս լինի**, — չիք ի յունին:

39. **յոյնն ունի** — եւ զայս մանաւանդ, — καὶ τοῦτο μάλιστα.

40. **յոյնն ունի** — բայց այժմ հարկ է սկիզբն տեսնել նոցին նախերգանաց, — τῶς δὲ αὐτῶν ἀναγκαῖον ἀρῶσθαι τὸνπροσέμιον.

ՅՈՒՍԻԿ ԱՔՂ. ՍԻԵՏԻՍԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՅԱԿՈԲԻ ԶՐԶՈՐԸ

ԵՒ

Ս. ՓՐԿԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

(Շաբ. Սիւն 1934, էջ 312 էն եւ վերջ)

Քիչ հաւանական է որ Դ. դարու շինուածքը անփնտ անցուցած ըլլայ սամարական երկու ապստամբութիւններն որ ծագեցան, մին Ջենոն կայսեր օրով, 464 ին, միւսը Յուստինիանով՝ 529 ին. վերջինս շատ փասեց եկեղեցիներուն: Սամարացիները, կը գրէ Սկիւթապոլսեցին Կիրիւզ, Աղոդապոլսեցին եւ Կրդեհեցիքն հանդիպած եկեղեցիները, կտտանօք մահացուցին ձեռքերին ինկած հաւատացեալները, մօխիւրի վերածեցին բոլոր գիւղերը, մանաւանդ Նէապոլիսի շրջանակին մէջ, ուր վեհագոյն իշխանութիւն մը դործողընտով՝ Յուլիանոս անուն մարդ մը՝ իրենց ցեղէն՝ Թագաւոր հռչակեցին: Այդպիսի զէպքեր իրաւունք չէ՞ն տար Յուդեայ ջրհորի եկեղեցին զնել նուիրակայ այն հինգ եկեղեցիներուն մէջ որ այրեցան Գարիզնի սամարացիներուն կողմէն, եւ Կեսարացի Պրակապիտոս ըսածին համաձայն, նորոգուեցան Յուստինիանով հրամանով:

Այս վերանորոգութիւնը զիրաւ կը նշանակուի այն ժամանակին համար՝ որ ատեն Ս. Սոփիա կը կառուցուէր Կ. Պոլսոյ մէջ (532–537) եւ այս ատթիւ էր որ, տնվարան կը կարծենք թէ՛ մայրաքաղաքին հոյակապ տաճարը ի նշան երախտագիտութեան, կ'ընդունէր Յուդիք ջրհորին հորապարակ որ յայնհետէ կը պատկերացնէր Ս. Սոփիայի նուիրակայ ջրհորը՝ շրջապատուած իրենց տակներով որ ի ձեռին կը կրէին Երեքովի չորս փողերը:

Բայց եւ այնպէս առաջին անգամը չէ որ կայսերական խուզարկութիւնները ի շահ Կ. Պոլսոյ եկեղեցիներուն կը յարձակէին Յուդիք գաղտին վրայ. 415 ին յանձնաժողով մը պաշտօն ունէր տեղւոյն հողը քրքրել փոքր Թէոդոսին համար հին օրի-

նաց նահապետներուն նշխարները հուսա-
քելու: Կատարի ուշխատանքով մը շատ օ-
րիէ վերջ, քարէ անտուկ մը գտնուեցաւ,
բայց ի՞նչ յուսահատութիւն, պարտապէս
ան: Պեղողներուն առաջին յարատեւու-
թիւնը վարձատրուեցաւ: Փոսէն հանուած
պարտապէս զամբարանին տակ երեցաւ մոր-
մարէ երկրորդ զարմանալի գեղեցկութեամբ
կորսաւ մը՝ որ կը պարունակէր անխախտ
գերեզման մը: Աւելիին պէտք չկար՝ որ-
ջնայի հաւատարմին թէ՛ Յակոբի որդւոյն՝
Յովսէփի նշխարները գտած էին: Նուիրա-
կան ոսկերտութիւնը կայսեր նուիրակներուն
յանձնուած էին. 15 Հոկտ. 415 ին հանդի-
սուոր փոխադրութեամբ մը անուք Բիւ-
զանդիոնի մայր եկեղեցին տարուեցան քա-
ղաքին պատրիարքին եւ Թորթոյի եպիս-
կոպոսին յիշոցաւ:

Մինայի վանքէն վանականին մը եւ ա-
սորի քահանայի մը վստահութեան վրայ Ս.
Աբրահամի կանոնիդոսի մը կողմէն փո-
խանցուած մանրագլուկ հաստատութիւն
կը գտնէ ոչ միայն Աղեքսանդրիոյ ժամա-
նակագրութեան մէջ, այլ նաեւ սամարա-
կոն ժամանակագրիներէն ալ: Այս գէպ-
քին արձագանքը ըլլալով վերլիններս կ'ա-
ւելցնեն թէ Վսամարացիները յետոյ իր հո-
ղով ծափեցին գերեզմանը եւ Յովսէփին
գերեզմանը անմատչելի ըրին մինչեւ մեր
օրերը: Ինձ կը թուի թէ այս գիշտը որոշ
լուսարանութիւն մը կուտայ յուսահատու-
մէական դամբարաններուն ծագման վրայ եւ
ամէն մարդ կրնայ տեսնել Յակոբի ջրհորին
եկեղեցիին մօտ, Յունաց ցանկապատին
մէջ, եւ ոչ հնուս Պալատայի արբիւրէն:

Թէպէտեւ Սամարացիները 614 ի եւ 636 ի
գրաւումներուն իրենց օժանդակութիւննե-
րը տուին, ո՛ր է լուրջ պատճառ մը չ'ըն-
ծայիր մեզ հաւատարմութեւ Սիւքէմական
եկեղեցիները ծանր փորձերու ենթարկուե-
ցան նոյն պարագաներուն առթիւ: 614 ին,
մոնաւանդ որ գրաւեցին տեղերը յարձակ-
մամբ, լուրջ ժամանակներու սովորութեան
համաձայն, շատ տեսակ արհաւիրքներու
պատճառ կուտային: Քաղաքները՝ ուր յաղ-
թանակը առանց ընդդիմութեան ընդունե-
ցան խնայուեցան եւ Պաղեստինի գրաւու-
մէն մինչեւ 627 Շահպարապ զօրապետը
ներողութեան ապացոյցը տուաւ հանդէպ
երկրի ժողովրդեան:

Այլապէս եղաւ այն պարսիկներու մա-
սին որ քրիստոնէութիւնը ընդունեցին,
ինչպէս ցոյց կուտայ պարագան ձիաւոր Ա-
նաստասի՝ զոր մկրտած է Մոսեստոս պատ-
րիարքը անոր ընկերներուն միոյն հետ:
Անաստաս՝ Երուսղէմի մօտ վանքերուն
միոյն մէջ շատ տարիներ անցընելէ վերջ,
մարտիրոսութեան փափաքը ունեցաւ. Կեօ
սարկա գնաց, նախ այցելեց Լիւդի Ս. Գէ-
որգի սրբավայրը, ճշկտայ Գարիգին լեռը
աղօթելու եւ երկրպագելու համար, մտաւ
հոն գտնուող ուրիշ սրբավայրերը: Գը-
րաւման բանակին իր ընկերներուն ինք-
զինքը ծանօթացնելով, ան ձերբակալուե-
ցաւ եւ Պարսկաստան տարին եւ 627 ին զըլ-
խատեցին ի Պէթաուօ: Ամենայն հաւանա-
կանութեամբ նորադարձին այցելած սուրբ
վայրերուն վճ պէտք է հաշուել Ս. Ջրհորի
եկեղեցին, միւսնայի այն առնել քանդուած
չէր: Ան նմանապէս անփնաւ մնաց իտա-
մական յաղթութեանց ժամանակ եւ կոն-
գուն կը մնար երբ Նապոլու իր դուռ-
ները բացաւ էմիր Ամրուի 637 ին, ինչպէս
Սեբաստիոն, Լիւդ, Ենպէան եւ Յուպէ:

Արգուլի չգողգորէ 670 ին, Մուսա-
վիան խալիֆային օրով, Յակոբի ջրհորին
խաչածեւ եկեղեցին: Ան նոյնիսկ առիթ ու-
նեցաւ չափելու ջրհորին խորութիւնը եւ,
կը հաշուէ 40 կանդուն: Վիլլիպալտ 723-
726 իր կարգին կ'այցելէ օջհորի վրայի
եկեղեցին՝ ուր Տէրը չուր ուզեց խմելու:
Տօ8 ի պաշտօնական տեղեկագրերի աչքին
նոյն եկեղեցին կը նկատուի օՍՏՏ եկեղե-
ցի մը՝ ուր կը հանգչի Սամարայի սուրբ
կիներ: Նշապալտն ունէր ուրիշ եկեղեցի-
ներ ալ, եպիսկոպոս մը, կղերիկոս եւ սիւ-
նակեաց մը:

Գ. Ս. ՓՐԿՁԻ ՄԻՋՆԱԿԱՐԵԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Ուղալիւրներու արշալոյսին կունդուն
չէր մնացած այն եկեղեցին՝ որուն տակ Յա-
կոբի ջրհորը պաշտպանուած էր. ոչ ոք
պիտի զարմանայ եթէ խորհուրդն ունենայ
Մամուն եւ Միթասէմ խալիֆաներու օրով
Նապոլուի մէջ կատարած փոփոխութեանց
հետեւելու եւ հաշուելու կործանումի գէպ-
քերը 841 ին Ապու Հարապի ապստամբու-
թեամբ եւ Նեկիփոր Փակոսի յաջողութեանց
դէմ խառնակաւ հակազդումներով կամ

Հաջեմ խալիֆային մոլեզին կատաղութեամբ: Սամարացիները ինքզինքնին գովելու բան մը չունեցան Ը-ԺԱ դար Պաղեստինի մէջ տիրող իշխանութիւնէն: Նաեւ, 1099 ին Երուսաղէմի գրաւման ժամանակ, Նէապոլիս անձնատուր եղաւ Կոստանթնուպոլիսի արքային Եր իւր եղբայրը Եւստաքիոսը եւ Տաքքէտը զրկեց շատ յարգանքով ընդունելու քաղաքին ստացութիւնը: Երբ Դանիէլ ռուս վանականը 1107 ին Պաղատին Ա. էն արտօնուեցաւ իր ճանապարհորդութեան առթիւ ի Տիրեքիա, որուն կ'սպառնար Դամասկոսի էմիրը, կը հասնի Յակոբի գիւղը, կը տեսնէ մեծ եւ խորունկ ջրհորը որ ունէր գոյժ եւ ախորժահամ ջուր մը. առանց բան մը ըսելու աչ եկեղեցիին եւ ոչ ալ անոր աւերակներուն մասին. վանկի տեղը անողոքելի կերպով մերկացուած էր յօգուտ մերձակայ գիւղին կամ մեծ ճամբաներու իջեանի մը:

Հետեւեալ տարին, Յովսափատի յօթր Տամիի արքայութիւնը կոմա Կառնիէրէն եւ Պաղատին Ա. էն կ'ընդունէր Աքքարէն եւ չըջակայէն տասանորդ գանձելու իրաւունքը. գրաւում մը որ յետոյ նշանակութիւնը ունեցաւ հաստատութիւն մը վանանահայութեան մը այն կալուածին վրայ զոր վանականները ստացած էին թագաւորական շնորհումով. ինչպէս ցոյց կու տան ստորագրութիւնները Յովհաննէսի 1178 ի Աքքարի վանահօր, ե Բերարտոսի, 1186 ի Սիւքարի վանահօր: Նաեւ գոյութիւն ունէր Յովհաննէս Յովսափատի արքային, ե Եւայի՝ Բեթանիոյ Ս. Ղազարու արքայութիւնի միջեւ երկիցս կնքուած համաձայնութիւն մը որ մեզ կը տեղեկացնեն Յակոբի ջրհորին միջինդարեան հաստատութեան մասին:

Պայմանագրութիւնները մը հողերը վարձու կուտայ Պէսէգորս եւ Թուրքանոս սոսկականներուն որոնցմէ մին Աքքար, ե միւսն Պալատի մէջ կը բնակէին, գալով իւր ռարի բերանացի համաձայնութեան մը յայտնի կ'ըլլայ թէ վանականները պիտի պահպանեն այգի մը Պալատի հողին վրայ. քիչ յառաջ փոխանակուած Աքքարի վերաբերեալ Ս. Փրկիչ մրգաստանին մօտ այս վերջին գիւղի սահմանակից հողամասի մը հետ:

Այս յիշատակարանին ուսումնասիրութիւնը կը հաստատէ թէ 1. Բեթանիոյ կրօ-

նաւորուհիները սեպակականատէր էին Պալատի գիւղին. 2. Աքքարի հողը Յովսափատի Նոթր Տամի իրր սեպակականութիւն՝ սահմանակից էր Պալատի հողին Ս. Փրկիչ կոչուած մրգաստանի մը սահմանին վրայ. 3. այս Ս. Փրկիչ տիրողը Յակոբի ջրհորին միջինդարեան եկեղեցիին անունն էր, զոր ընդունած են ռարիներն ալ: Ասկէ զատ կրնանք հաստատել եթէ երեք կրօնաւորուհիները Յովհաննէս արքայէն Ասքարէն ստացան հողամաս մը՝ նպատակին էր մեծցնել Ս. Փրկիչի կալուածը զոր կը վաշէին. վասն զի անոնք էին որ յիշեալ եկեղեցիին սպասարկութիւն կը կատարէին: 1172 ին Թէոգորիք չվկայեր երբ ջրհորի եկեղեցիին վրայ կը խօսի:

Բեթանիոյ արքայարանին Պենետիկանները Յակոբի Ջրհորի քով Պալատի մէջ հաւաքուած էին, իրողութիւնը կը բացատրուի արքունական կալուածին Նէապոլի մէջ երկար ժամանակ Միլիսանդ Թագուհիին ներկայութեամբ: Յուտիթ արքայուհին որ Ս. Փրկիչի մրգաստանին կից գետին մասին բերանացի դաշինք մը կը կնքէ 1170 ին արքայ Պետրոսին հետ, թագուհիին երիտասարդ փոքր քոյրն է, որուն ի նպաստ յիշեալ 1143 ին հաստատած էր Բեթանիոյ արքայարանը Ղազարու գերեզմանի սրբավայրին հովանիին տակ:

Վերեւ ցոյց տրուած պայմանագրութեան համաձայն, Յուտիթ՝ յանուն իր համայնքին, արդէն կալուածները ստացած էր Պալատի մէջ, իրաց վիճակ մը որ անտարակոյս 1161 էն առաջ տեղի ունեցած էր. այսինքն Միլիսանդի մահուան ժամանակ:

1162 ին մայր թագուհին կերպով մը նապուստ տարագրուած է իւր որդւոյն Պաղատին Գ. ին հետ ունեցած ինդրոց պատճառաւ. ե ան առիթ ունեցած էր Սամառական սրբավայրին իւր մասնակի կցել Բեթանիոյ արքայարանը որ կը վերաբերէր Երուսաղէմի գահին զոր այլեւ կը փափուքէին հանել անոր իշխանութիւնէն:

Այս պարագան կը տանի մեզ բառ մը ըսել հիմնարկութեան մասին Եկեղեցիին անոր զոր Սիւքարի մարդիկ աւետարանական զրուագէ վերջ, աշխարհի փրկիչ յայտարարեցին (Յովն. Գ. 42): Եկեղեցին գոյութիւն ունէր մինչև 1154: Այս թուականին, վերջապէս, Իպն Իսրիս Շէրիֆը

իր աշխարհագրութեան մէջ կը գնէր այն տեղեկութիւնը զոր իրեն կը բերէր Սիկիլիոյ թագաւոր Ռոմէր Բ. ի նուիրականերէն մին, որուն համար ան կը գրէր՝ «Նապոլեօն Սամարացիներուն քաղաքն է: Հոն կը գտնուի Յակոբի կողմէն փորուած ջրհորը, ուր Տէրը նստաւ, Սամարացի կնոջ մէն խմելու ջուր ուզելով: Հոն կայ այսօր վերաշինուած զեղեցիկ եկեղեցի մը»: Տեղեկութիւնը նոր թուականի գործ կրնայ նկատուիլ. վասն զի կը տեսնուի որ Իտիլիայ կը յիշատակէ Ասկազոնի առումը Պաղատին Գ. ի ձեռքով, որ տեղի ունեցած է 20 Օգոստ. 1153:

Աւելի մեծ ճշգրտի պէտք կո՞ւնայ: Կը հայթայթուի ան 1150 ին, պատրաստուած *Traité des Distances des Lieux saints* հրատարակութեամբ ուր կը կարգադրէ նուիրուած ծանօթագրութեամբ ա՛յն դայտին՝ ուր կը գտնուի Յակոբի աղբիւրը, որ սակայն ջրհոր մ'է և ունի հետեւեալ թանկազին խօսքը, ուր այժմ չիմուած է եկեղեցի: Ս. Փրկիչը ուրեմն Ս. Գերեզմանի նուիրագործութենէ յետոյ անխիշապէս շինուած է, ԺԲ. դարու կիսուն, ժամանակաշրջան մը երբ լատին թագաւորութիւնը մեծ դարգացում ունէր հաստատուն և իմաստուն կառավարութեամբը Մելիտանի որ կը գլխավորէր աւատական շփութեանը՝ որոնք պատճառներ էին երկպառակութեան եւ տարաբնուութեան: Սամարացի կնոջ յիշատակին համակրութեամբ լեցուած չէնքի մը այս վերաշինութեան մէջ թագուհիին միջամտութիւնը յանգցնու թիւն մը չէ: Աւելի լայն տեղեկութիւններ կը պահուին Բեթանիոյ Ս. Ղազար արքայաբանին դիւանատան կոստատեան պատճառաւ, այն վանական հաստատութիւնը որուն վրայ խօսքս եղանք, կարեւոր վկայութիւնով մը կը հաստատէ այս կարծիքը:

Նրբ իսլամական ալիքը դարձեալ ուղղեց սուրբ երկիրը, Ս. Փրկիչի եկեղեցին երկու դար ևս կանգուն չմնաց, ալիքներէ կրծուած կղզեկան այն կամայնքները որ կը լեցնեն Յամակուսդայի միայնութիւնը: ԺԵ. դարը տապալեց զանկաւ, շինուածանիւթիւրը շահագործելու համար. կան բաւական հեռքեր որոնց միջոցաւ երկու հարիւր տարի յետոյ կարելի կ'ըլլայ դատել եկե-

ղեցիին և վանքին կառուցուածքին գերագանցութիւնը: Աւերակներու տեղին տակ կը պահպանուի այն ընդերկրեայ սեղանը (crypte) ուր յոյն կղերէն ոմանք երբեմն կը սպրտէին պատարագելու ջրհորի բերանին մերձակայ սեղանին վրայ: Հոն մանկուհի համար կը հանեն այն մեծ քարերը որ կը փակեն անոր ծակը, և, ինչպէս 1659 ին D'Arvieux ասպետը կը նօթագրէ, «կ'իջնեն կամարակապ փոքր նկուզի մը մէջ ուր կը գտնուի բերանը ջրհորին որ տակաւին ծածկուած է ուրիշ քարով մը, կ'երևի որ հին դարերէն լաւ շինուած է, նեղ բարձր, լայն ստորոտէն և ունի 12-15 կանգուն խորութիւն մինչև ջուրին մակերեսը»: Դուրսը, «իբր նշան կ'երևին միայն չորս սլաներ որ տակաւին կանգուն են, շուրջը բազմաթիւ և զեղեցիկ ձիթնիկի ծառերով»:

Յունական Պատրիարքարանը Յակոբի դայտին 1860 ին տիրանալով բազմաթիւ արգելքներով կրցաւ ձեռնարկել պեղումներու և մաքրելու համար ընդերկրեայ սեղանը, սլաներու հիմերը, կողակները և եկեղեցիին սարահարթումները:

Առանց այս աշխատութեան, որ կ'ամբողջացնեն հին նկարագրութեանց պակասը. միջինդարեան շինուածքին վրայ խիստ անկատար դադափար մը պիտի ունենայինք: ԺԲ. դարու նկարագրութեան միակ նախագիծը Թէոդորիքինն է (1172)...

Իրականին մէջ, ընդերկրեայ սեղանը ջրհորին հետ ամբողջութեամբ կը գտնուէր կողակին դասին տակ, հոն կ'իջնէին սանդուխներով որոնց դռները կերպով մը սեղանին առջև դրուած՝ տարածմօքէն կ'արգարացնէին ուխտաւորին բացատրութիւնը: D'Arvieux մեծ ճանչցածներէն միակն է որ ծանօթագրուած է տրամագծով տարբերութիւնը որ կայ ջրհորի բերանին և հատանշուած (appareillée) փողածելին շինութեան միջև: Միջինդարեան եկեղեցիին դուռը երկար ժամանակէ ի վեր կորսուած է, կարելի է որ ԺԵ. դարուն, շինուածանիւթերու և զարդանքներուն կողպուտով ժամանակի յօգուտ նապուսի, բոլոր նիւթերը տարուեցան արեւիւան բակի պատին համար մեծ մկկիթին՝ ուր մենք տեսանք զանոնք 1928 ին, թուական մը՝ երբ քանդուեցան անոնք եւ զիլուեցան փողոցի երկայնքին: Յիշատակարանին մասնագի-

տական քննութեան կը վերաբերի ստուգելու այս կարծիքը:

ԺԹ. դարուն, ընդերկրեայ սեղանին և ջրհորի վիճակի տեղեկութիւնը աւելի սեղմ եւ մանրակրկիտ քննութիւնները 1893 ին սկսուած եկեղեցիին հողերու պարպումի մասին տեղեկագիրներ ունին: Այն ատենէն սկսեալ ընդերկրեայ սեղանը նորոգուած է և սկսան շինել միջինդարեան շինուածքը տնտրապատ ոճով մը որ, բարեխտաբար, յարգած է ԺԲ. գորու յատակագրի: ՄԻՐՏԻՉ եղ. ԱՂԱԽՈՒՆԻ:

Ն Ի Ի Թ Ե Ր

ՊՈՒԼԿԱՐԱՅՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

(Շաբ. Սիոն 1934, էջ 187 էն)

Այսքան թռնողայի եկեղեցւոյն վրայօք: Ստորեւ կուտամ ցանկը իմ 1931 ին հոն գտած հայ տապանագիրներուն:

1. Բարձրաքանդակ, մարմար կատարեալ վիճակի մէջ, իբր սանդուխի քար գործածուած.

Այս է տապան հանգ
բսեան մահեստի
Գրիգորի դուստր
Վառվառին որ հանգեա
ւ ի Տր. ՌձՁԸ (1739)

Այս տապանագիրը հրատարակուած է բայց թուականը կը նշանակուի ՌձՄԸ (1709) (1):

2. Հին տաճարի աւերակի քարերէն, խորաքանդակ.

Այս է տապան եւ հանգստան
գեաքաղ յեղմամբս (?) մահ
եստի խաչիկին որ հանգեա (ի Տր.)
քվն ՌձՀԸ (1729) ին

3. Նոյնպէս.

Այս է տապան հան
գստան Պուխո
ւքեցի Մարգանի որդ
ի Թադոսին որ հանգե
աւ քվին
ՌձՀ (1721) ին

Այս է տապան հան
գիստան Պուխ
րուքեցի Գրիգոր
ի որդի Մելիսեդ
ին որ հանգեա ի
քվին Ռձ
ՀԹ (1730) ին

4. Նոյնպէս տապանաքար մը որմէ փոքր ջրաւաղան մը շինուած է պարտէզին մէջ, անարուեստ կերպով, և որուն վրայ կայ հայ արձանագրութիւն մը սա թուականաւ.

Ռձ (?)

5. Նոյնպէս, կոշտ գրով սղագրեալ տապանագիր.

Այս է տապան հան (գտեալն)

Մղնեցի Եր. Պողոսի
որդի Եր. Յարութիւն որ
հանգեա ի Քս.

քվ. ՌձՄԱ (1702) ին

Այս տապանագիրը հրատարակուած է միայն թուականը ՌձՄ (1701) նշանակուած է (2):

6. Գեղեցիկ և բարձրաքանդակ մարմար տապան.

Շունչ մարմարակն ի հող եղծայ
որով եղի ի նոյն դարձայ
որդի կոչիս Եր. Յոհաննի
հեղ մահեստի Մկրտումի
որ ի յերկրէն Արեւելցի
ի հաղաքին Շոռոքեցի
բարեպաշտն առն իւսանի
վարուքն պարկեա եւ գովելի
որք հանդիպի սոյն տապանի
իւրեւրան տու գողորմիս
Թ. ՌՄԼԸ (1789) Յունվարի 2 (6) ին

Այս տապանագիրն ալ հրատարակուած է, քիչ ինչ տարբերութեամբ (3):

7. Հին աւերակի քարի վրայ տարբեր երեք տապանագիրք.

Այս է տապան եւ հ այս է տապան հանգ
անգստան ստան . . . . .

Գեաքաղ յեղմամբս Մա Եր. . . . . որդի
րգիսի որդի Մասո Աղապեկին որ հ
ւրին որ հանգեա անգեա ի Քս.
ի Քս. քվն ՌձՀԲ (1723) քվն ՌձՀԲ (1723)

8. Նոյնպէս հին քար.

Այս է տապան հանգս
տան Շեմաքաղցի Սամվիլի
որդի մահեստի Ջազարիսին որ
հանգեա ի քվին ՌձՁ (1731)
ին

9. Խոշոր մետրոպեան երկաթագիր, խորաքանդակ.

Շոռոքցի
Եր. Յոհաննի

(1) Բազմավէպ, «Թռնողայի Անհետացած Հայ Գաղութէն Նշխարներ»: Հաւաքեց՝ Ս. Տէրտէրեան. 1931, էջ 536:

(2) Նոյն, 1932, էջ 116: (3) Նոյն, 1932, էջ 116:

ՌՄԺԳ (1764) ին

Սեպտեմբրի Ժ (10) ին

Այս ալ հրատարակուած է^(*):

10. Հին քար, հաւանաբար հնագոյն տապանագիրը: Բարձրաքանդակ քարին կուշտին միտրոպեան երկաթագիր, շատ զժուար վերծանելի:

Այս է սալան լրս....ի

sr....ի որդի Բ....ն

Բվին Ռձ. երրորդ գիր մ'ալ որ ըստ իս Ի կամ Լ է, որով հաւասար է 1671 կամ 1681 ի:

11. Նման նախորդին միայն տապանագիրը երկայնքին:

Այս է Ազգապատգի Ղազարի

որդի Յոհաննէսին

ՌՄԺԳ (1765) ին

Մարտի Ա (1) ին

12. Բարձրաքանդակ մարմար տապան երկաթագիր:

Անցաւորք հանապարհի
սեսեք շիրիմս այս գովելի
բանդի է սա զուռ. սալանի
արդար մանկան Աբրահամի
ունոյ սբ. յաստեանի
ընդերցոյ նոր Սիոնի
որ է որդի սա Գրիգորի
հեզ մահեստւոյ եւ իշխանի
սբ. հաւասով առ Տէր փոխի
մանուկ սիօք ըս հասակի
ի ման նա էս ար Ժ առ Ռձձ (1730)
թողեալ կսկիծ իր ծնողի
առ ամենագրին խեղճ ու լալի
սարակուսեալ կեոօք Երջի
անմխիթար վեառ երկրի:

Ստորեկ կայ նաև մինադրի մը հաւակթածելի մը մէջ: Այս տապանագիրը անթուական է երկու տող պակասաւոր հրատարակուած է^(*):

13. Նման նախորդին է անոր ալ կողմը:

Նայեցարուք ծնունդի երկրի
ի սոյն տապանս որ սեսանի
եղեալ կայ աստ ի պահեստի
մարմին սիկնոյ Հիւրիխանի
էր կողակից սա Գրիգորի
մահեստւոյ եւ բարեպատի
սեղեալ բնիկ Թոնովպի
ընդ առն իւրում սա կենակցի

պարկեօս վարուք... արի
ամուսնացոյց դուստր եւ որդի
եւ վախճանի Հայոց Բվի
Ռձձ (1730)

որք հանդիպիք տուք զողորմի:

Այս ալ հրատարակուած է պակասաւոր^(*):

Առնք էլին իմ տեսած տապանաքարերս ու անոնց արձանագրութիւնները. ասոնցմէ զատ ուրիշներ ալ եղած ըլլալուն, որոնք սակայն անհետացած են այսօր: Այս անհետացածներէն մէկ քանիին տապանագիրներ ունինք հրատարակուած, որոնք հոս կ'աւելցնեմ, շարունակելով իմ ընդհանուր թուահամարներս:

14. Տապանաքար մարմարայ:

Հարք մարք հանդիպիք շիրմիս
ափսոսացեք զխեղճուկ գեղիս
մանն գրաւեց զիս եղկելիս
եղ ի բանքի այս տապանիս
սաս խեղճ տարին լի հիւրիս
եւ հօրն իմոյ մահեստիս
որոյ անունն է Գրիգորիս
եւ մօրն իմոյ Հուրիխանիս
եւ քեռն իմոյ Մարիամիս
Հայոց մեծաց բուսակնիս
Համբիս որք հանդիպիք տուք զողորմ
Ռձձ (1721) իս^(*): [միս

15. Այս է տապան հանգիստարան Գեաւաթաղի Կոստանդի որդի Յեղուլին որ հանգեալ ի Քրիստոս Ռձձ (1726) ին^(*):

16. Այս է տապան Գեսաթաղի որդի Ղաբանի մահեստի խաչիկին հանգեալ Ռձձ (1729)^(*):

Այս տապանագիրները կ'արտապահ հրատարակութենէ: Անոնց իւր հաւաքիչ կը ստորագրէ Ս. Տէրտէրեան, որ սակայն նոյն իսկ ամենակարեւոր ծանօթութիւններ անգամ չի տար իր հրատարակութեան մէջ: Անոր հրատարակած տապանագիրներէն ժամք պակասաւոր են, և ժամք ալ տեղ տեղ սխալ: Այսու հանդերձ զովել է որ կրցեր է ձեռք անջընել ցանկ մը Թոնովպի յիշատակարաններու և զանոնք հրատարակած է:

(6)

Թ. ՔԻԻՐՏԵԱՆ

(*) Նոյն, 1932, էջ 116:

(*) Բազմավէպ, 1931, էջ 536: (6) Անդ:

(7) Բազմավէպ, 1931, էջ 536:

(8) Բազմավէպ, 1931, էջ 116: (6) Անդ:

Ս. ՅԱՎՈՐԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԱՄՍՕՐԵԱՅ ԼՈՒՐԵՐ

Անցնող Դեկտեմբեր ամսուան ընթացքին, Ս. ԱՄՍՕՐԵԱՅ Յնօրէն ժողովը ինն անգամներ ի նիստ գումարուեցաւ իրբեւ վարչական Մարմին իսկ Ուսումն. Խորհուրդը՝ մէկ անգամ եւ Աստուածաբանական Խորհուրդը՝ մէկ անգամ, իւրաքանչիւրը զբաղեցնող դարադարձ յոբելինի Կեդրոնական Մանկավարժութիւնը մէկ անգամ, իւրաքանչիւրը զբաղեցնող իր իրաւասութեան մէջ եղած խնդիրներով:

● Եր. 1 Դեկտ. — Այսօր, Լոնտոնի արքունի պալատան Մասնաւոր քարտուղարութեան ըստացուեցաւ հետեւեալ հեռագրիւրը.

ՊԻՔԵԻՆԿԱՅԱՐ ԲԱԼԱՍ
ԼՈՆՏՈՆ. 1 ԴԵԿՏ. 1934

ԼՈՐԻՆ ԱՄՍՕՐԱՊԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Տ. ԹՈՐՈՐՈՍ ԱՐԶԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.

ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՀԱՅՈՑ ՅԵՐԻՍԱՂԵՍ

«Ըրաման է ինձ ներկայացնել Ձեզ՝ Թաղաւորիմ չեմ ընտրակալութիւններ վասն ձեր բարեկեցաւ հեռագրիմ որ ստացուած է Արքեպիսկոպոսիմ միջոցաւ:

PRIVATE SECRETARY

ի հետեւան՝ Ս. Պատրիարք Հօր կողմէ երկու օր առաջ Գնեզըրպիթի Արքեպիսկոպոսին ուղղուած սա հեռագրին.

29 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1934

ԼՈՐԻՆ ԵՆՈՐՀԱՊԱՏՈՒՈՒԹԵԱՆ

ՔԵՆՏՐՊՐԻԻ Ս. ԱՐԶԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ

ԼՈՆՏՈՆ

«Ձեր Շնորհապատուութեան եղբայրական զգացումներէն կը խնդրեմ, մասնաւոր յոս Կայսերական Գանդիոյ, մեր յարգալից եւ արագին ընտրակալութիւններ Կոմիտէի Արքեպիսկոպոսիմ Բարձրութեան Գնեզի զուգորդին հաւասանին բարեբաւակ առիթով: Կ'աղօթեմ Տէրունական Մերավայրեան մէջ, որ Աստուծոյ օրհնութիւններ ըլլան Նոյնի Արքեպիսկոպոսիմ Բարձրութեան իշխան ձօրհի եւ իշխանունի Մարիմային ամուսնութեան վրայ, եւ իննիմ անցնող ընդմիջ երջանիկ:

Ձեր եղբայր ի Բիւսոս
ԹՈՐՈՐՈՍ ԱՐԳԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՀԱՅՈՑ ՅԵՐԻՍԱՂԵՍԻ

● 2 Դեկտ. — Բէկ Ս. Պատրիարք Հօր Գահակալութեան Դ. տարեդարին առթիւ պատրաստութիւններ տեսնուած էին հանդիսական արտայայտութեան, բայց Ս. Ամենապատուաւորութեան վերջին ժաման, նկատի առնելով Սմբատ Սրբազանի հիւանդագին դրութիւնը, որ այնքան վիշտ կը պատահուէր իրեն եւ Միաբանութեան, արգելեց ամէն հանգէս: Միայն թոյլ տրուաւ օր երգութի Զուգայի պատարագը, որ այն-

քան հոգեկից է եւ սիրովարար, եւ ինքը խօսեցաւ օրուան քարոզը, Աւետարանի եւ առաքելական ընթերցումներէն դասեր հանելով հոգեւորական գործիչին համար, հանրային պաշտօնի վերաբերմամբ:

● Դեկտ. 4 Դեկտ. — Տ. Ռուբեն Եպիսկոպոս պատարագեց Ս. Կուսին գերեզմանին վրայ ի Դեկտեմբեր. քարոզեց Տ. Նորայր Վարդապետ:

● Եր. 8 Դեկտ. — Տ. Շահէ Եպիսկոպոս, Անթիքի իր Դպրեվանքի վերատեսուէրը, ժամանեց Երեւան, յանուն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան մասնակցելու համար Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան յոբելինական Յանձնաժողովին:

● Կիր. 9 Դեկտ. — Տ. Տ/րայր Վրդ. Ս. Յարութեան մեր վերամատարան մէջ քարոզեց ձեկ զին իմ բնաբանով. բացատրեց թէ Աստուած մարդու ուղղութեամբ կ'ընէ հիմունքներ է սիրոյ վրայ միայն, եւ թէ քրիստոնեան պարտի անցնել սիրոյ ճամբէն, հետեւելով Խաչնային քայլերուն, հասնելու համար միակնքեան:

● Կիր. 16 Դեկտ. — Տ. Աստղիկ Վրդ. քարոզեց Մայր տաճարին մէջ Նիւթ ունենալով Ներդրութեան զգացումը (ըստ Մատթ. ԺԲ. 21-2). բացատրեց թէ Ներդրութեան վերաբերմամբ միայն, որ սիրոյ սկզբունքին ամենէն խաղաղ պատշաճեցումն է կեանքի զԺպի պայմաններուն, հարկուած կ'ըլլան օրէնքին սուտ կողմերը, եւ արդարութիւնը գործադրուած կ'ըլլայ իր բարձր եւ լայնահայեց տեսլանով:

— Երեկոյն, Ս. Պատրիարքը, ըստ հրաւերի, ներկայ գտնուեցաւ պատուոյ ընթերցելի, զօր վեհմ. Բարձր Գործերը իր պարարանքին մէջ տուաւ Ն. Ա. Բ. Շուէտի գահատառնի իշխանին եւ իշխանուհիին:

● Դեկտ. 18 Դեկտ. — Երեւանի մէջ Անկիլքան Եպիսկոպոսը, ի զարմանք արձագանքեց Ներպալի, այնքան Ս. Պատրիարք Հօր, ընկերակցութեամբ Կանոնիկոս Պրիմէնի:

● Դեկտ. 19 Դեկտ. — Ս. Պատրիարքը, ընկերակցութեամբ Տ. Կիրեղ եւ Տ. Եկիշ վարդապետներու փոխ այցի գնաց Անկիլքան Եպիսկոպոսին:

● Եր. 22 Դեկտ. — Ամերիկայի Եպիսկոպոսական երեկոցայ Եպիսկոպոսներէն Տ. Պօղոս Մատթեոս, որ Ս. Երկիր եկեր էր ուխտաւորութեամբ, այցելեց Ս. Պատրիարք Հօր, ընկերակցութեամբ Կանոնիկոս Պրիմէնի:

— Երեկոյն Դրական երեկոյթ տեղի ունեցաւ ժառանգաւորացի մէջ:

● Կիր. 23 Դեկտ. — Ս. Յարութեան մեր վերամատարան մէջ Տ. Եկիշ Վրդ. քարոզեց Նիւթ առնելով աւետարանի այբովն ըմբռն. բացատրեց թէ ճշմարիտ գոհողութիւնը պատու է Աստուծոյ եւ ընկերին նկատմամբ ունեցած անկեղծ այն սերին, որ ոչ մէկ պայմանագրականութեան կրնայ զգայնել ինքզինքը:

— Երեկոյն, Ս. Պատրիարքը փոխ այցելութեան գնաց ամերիկեան Եպիսկոպոս Տ. Պօղոս Մատթեոսի, Բիւր Տէյփա պահուելու:

— Ս. Պատրիարքը մանկակազմի փրկուն հըրելու արտոնութիւն չնորհեց Ս. Աթոռոյ երկասարգ միաբաններէն Տ. Տ. Նորայր, Տիրան, Գարեգին, Սիւն, Հայրազուն, Պարգեկ, Ջգոն, Սերովբէ եւ Շաւարշ Վարդապետներուն, ինքն անձամբ զգեցնելով անոնց՝ ի ներկայութեան լուսարարպետ Տ. Մեսրոպ Սրբազանի հ. Շանէ Սրբազանի եւ յորդորական եւ քաջակերական խօսքերով օրհնելով զիրենք:

● ԴԵ. 26 Դեկտ. — Ս. Ծնունդի լատինական տօնին առթիւ, Ս. Պատրիարքը Տ. Մկրտիչ եւ Տ. Ռուբէն Սրբազաններու հաւթ Վարդապետներու բնկերակցութեամբ շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ Ճրանչիական Միաբանութեան եւ լատին դատարարներէն, ապա, Ռուբէն Սրբազանի եւ երկու վարդապետներու ընկերակցութեամբ գնաց նաւ Անկիլիքան եպիսկոպոսարանը. իսկ Պատ. Փոխ. Տ. Մկրտիչ Սրբազան չորս վարդապետներու հետ գնաց քանի մը կաթոլիկ Միաբանութեանց:

● ՌԵ. 28 Դեկտ. — Ամբիկոյի եպիսկոպոսական եկեղեցւոյ երիցագոյն եպիսկոպոսին որդին կանոնիկոս Պրինմէնի հետ այցելեց Ս. Պատրիարք Հօր:

● ԿԻՐ. 30 Դեկտ. — Մայր տաճարին մէջ քարոզեց Տ. Կիրեղ Վրդ. «Յատել մեզ հաւատաքնաբանի վրայ. բացատրեց թէ Վարդուն մէջ հոգեպան ամէն տկարութեան պատճառը հաւատքի պակասն է. քրիստոնեան եթէ զիտակցուի իւր ռաւնեայ ներքին այս իրականութեան, եւ ամէն անգամ կարենայ արթննել իր մէջ հաւատքի նոր իղծ մը, կրնայ կորուստէ զերծուցանել իր բարոյականը:

● ԲՅ. 31 Դեկտ. — Գերման հրեայ հռոտգայթաղանութեան Բրոք. Հայրէջիթի այցելեց Դեր. Սմբատ Սրբազանի, որ ամիսներէ ի վեր դարձեալ կը տառապի հիւանդութենէ, եւ անհրաժեշտ գտաւ հիւանդանոց փոխադրութիւնը:

ԲԱՐԵՊԱՇԱԿԱՆ ՆՈՒԵՐՆԵՐ

Շնորհակալութեամբ կ'արձանագրենք անցեալ 1934 տարւոյ ընթացիկն եղած հետեւեալ բարեպատեւական նուէրները.

1. Կեր. Տ. Մատթէոս Ս. Եպոս. Գայդգենան՝ Ս. Կենաց Փայտի եւ այլ սրբոց մատուցներ, 2) Մէկ վարդապետական լաւեւախոյ՝ մէշեղը կարմազոյն մեղով եւ եղբները բարեւոյ, 3) Ոսկեքամ տըմարեայ մէկ սրբաւոյ՝ կալիսթիին վրայ մեկեարդ ծաղկեմնիկի, 4) Մէկ ժիւ սրբալոյս միւռն՝ երջան-

կայեալակ Եփրեմ կաթողիկոսէ օրհնում, 5) Մէկ Մաւոց՝ ոսկեզօծ կապեւոյ:

3. Տիրա Արմենակ Համբարձումեան Փարիզէ՝ Մէկ խաչի ակն, մէշեղը Ս. Կենաց Փայտի մատուցելով եւ 23 մարգարէներու բոլորի շարքով, եւ դրամածեւ ոսկի մը, որուն վրայ կայ յիշեալ մատուցի յիշատակարանը:

4. Հոգ. Տ. Ներսէս Վրդ. Թորոսեան՝ մէկ զոյգ արծաթեայ բուրձաւ 438 տում ծանոթեամբ:

5. Միաբան Կարենցի Դերոզ պապա Խարանեան՝ Սուր Դերեմանի գմէթին ծածկոց մը՝ զոյգզոյն կերպարներով:

6. Տիգրանակերտցի այրի Տիկին Լուսիա Պապաեան՝ Մէկ սպիտակ մետաղէ ժամանորի ժապիկ:

7. Տիգրանակերտցի Տիկին Տիրուհի Գարառազընեան՝ Ս. Գլխաղի դրամ մէկ վարդաղոյր, կարմիր արլախ վրայ ոսկեթել բանուած:

8. Այնթապցի Օրիորդ Երանուհի Շէսմէլեան՝ սարկապակեան չորս ծաղկեմնի կապաղոյն յիշեալ:

9. Մայր թիացի հանգ. Կարպետ Թաշնեան՝ Մէկ արծաթեայ ձեռաց խաչ, վեց հաս զոյգզոյն հասարակ բարեւոյ:

10. Աղեւսաղաւթակ Տէր եւ Տիկին Տարառցի Գարեգէլ եւ Կենարացի Մարիանէ Տօթումեան՝ Մէկ զոյգ պամուկ մեծ աւստակ 1,67 մէր բարձուրեամբ եւ երեքական մեծ ու աւստեղաւթակ մօր մակալեմով:

11. Քէօթահայի այրի Տիկին Եպրուհի Փաշաեան՝ Մէկ ոսկեքամ արծաթեայ ձեռաց խաչ, մէկ կարմիր եւ չորս կանաչ հասարակ բարեւոյ:

12. Ճնուռզցի Տիրա Սարգիս Վարդկեղեան՝ Սուր Գլխաղի համար 2,33 × 1,46 մէր մեծութեամբ մէկ արծաթեայ զոյգ:

13. Սրբոց Թարգմանչաց Եփրեմեանի 1934 տարւոյ շքանշանաւ տառուհիք՝ Սպիտակ արլախ վրայ ոսկի եւ մետաղ թելով ինքնաձեռագործ մէկ սիլիկ ծածկոց:

14. Կեսարացի Տէր եւ Տիկին Կարապետ եւ Խուսիհի Բացախեան՝ երկու կորփուրայ եւ երկու ծածկոց աւագ սեղանիկ եւ Ս. Գլխաղի, երկու մեծ գարդիսիկներ Ս. Աւսումածածի պակեմներուն եւ 1,74 × 1 մէր մեծութեամբ մէկ զոյգ ամառիկ համար:

15. Տիկին Արաքի Թ. Օշական՝ Մէկ հին ձեռագործ աւետարանի բուխի եւ մէկ բոսէ խաչի բուխի:

16. Գոնիացի Տիկին Դաւիթեան Շահնեան՝ Մէկ ինքնաձեռագործ Ս. Գերեմանի ծածկոց:

17. Կ. Պոլսեցի Օրիորդ Նուարդ Թաղուբեան՝ Մէկ ինքնաձեռագործ արծաթեայ կորփուրայ:

18. Տիգրանակերտցի Տիկին Ռոզա Գալսեան Պերուքէ՝ Մէկ ինքնաձեռագործ ծածկոց Ս. Գլխաղի սեղանիկ:

19. Դամասկոցի այրի Տիկին Աննա՝ Աղեւսաղաւթակ Մէկ ամսեղագործ սեղանի ծածկոց:

20. Էվթէկէցի Տիկին Գլխաղի Դանիէլեան՝ Մէկ ինքնաձեռագործ ծածկոց աւագ սեղանիկ:

21. Տիկին Ջիպա Տիգրէկեան Գանիէնէ՝ Մէկ մասանի վերուզէ բարով Ս. Աւսումածածի պակեմներ:

22. Մարաշի Տիկին Սիրանոյշ Նալչանեան՝ Մէկ կորփուրայ:

23. Կեսարացի Տիկին Ագապի Տաքեանեան՝ Մէկ ճին ձեռագործ աւետարանի բոնիչ:

24. Զէյթունի ալբի Տիկին Մարիամ Փաշա-եան՝ Մէկ խաչի բոնիչ եւ մէկ կորփուրայ:

25. Մարգարէանցի ալբի Տիկին Գարլօ Մարտէլ-լէն՝ Մէկ խաչի բոնիչ:

26. Կարնեցի Տիկին Եսթեր Զիլինկերեան՝ Մէկ ինքնաձեռագործ ժիլէ ծածկոց աւագ սեղանին:

27. Այնթապցի Տիկին Նարիցա Պետրոսեան՝ Երկու ինքնաձեռագործ ծածկոց աւագ սեղանին:

28. Օրբորդ Արուսեակ Շալվարեանեան Սուսանն՝ Երկու ձեռագործ կտոր Ս. Աստուածածնի Տաճարին:

29. Տիկին Ա. Պոյանեան՝ մէկ քաղ կապոյս մե-սախէ խաչի բոնիչ, ձեռագործ Դպրոցատէր Տիկնանց Վարժարանի սանուհեաց:

30. Տիգրանեակերացի Օրբորդ Անիւ Մաւրա-եան՝ Տեառնէրպօր Արուի Ս. Յարութեան պառկերին հոմար իր ձեռամբ մանր յուլունքներով բոնուած մէկ վարագոյր:

31. Քէօթաշիացի Տիկին Թագուհի Գալեան՝ Մէկ ինքնաձեռագործ սեղանի ծածկոց Ս. Գլխաղբի:

32. Առանցի Տիկին Տիգրանուհի Քէօշկէր-եան՝ երկու ինքնաձեռագործ սեղանի ծածկոց աւագ սեղանին եւ Ս. Գլխաղբին:

Լուսարարական
ՄԵՍՐՈՊ ԷՊՍ. ՆՇԱՆՆԱՆ

ԱՌՈՒ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆՆ

Ե Ր Ո Ւ Ս Ա Ղ Է Մ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԿՈՐՀՈՒՐԴ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Համաձայն կարգադրութեանց, որոնք մանրամասնուած են Ս. Արքուսյա Սիոն Պաշտօ-նաբերքի ներկայ Յունուար քիւին իբր Յաւելուած հրատարակուած Կանոնագրութեան մէջ, պատէ ունինք բացուած յայտարարելու «Սրբոց Թարգմանչաց — Դուրեան Դրական Մրցանակ»ի երկրորդ երկամեակի Տարեւոյցը:

Թեեւ ճախորդ եղանակն սեղանի վրայ կան արդէն մրցանակի արժանացած եւ տրամա-դրելի գործեր, բայց ասիկա արդէն չենք նկատեր հրաւիրելու որ մասնակցիլ փափաքող-ները ամենեւ ուշը մինչեւ 1936 թուոյ Փետրուար ամսոյ վերջը, իրենց գործերը նամակաւ հանին յղել Ս. Արքուսյա Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հօր, մեկնագրեալները՝ եւ-կուական, իսկ ձեռագիրները մէկ մէկ օրինակ: Այս երկրորդ երկամեայ եղանի համար եւս, ըստ է. յօդուածի նոյն Կանոնագրութեան, մասնակցողները ազատ կը բողոքին իրենք ընտրելու իրենց նիւրը, բաւական է որ Կանոնագրութեան է. յօդուածին մէջ նշանակուած ընդհանուր գիծերու եղանակի մէջ լինի այն:

29 Դեկտ. 1934

Ի գիմաց Ուսումնական Խորհրդոյ Ս. Արքուսյա

Ասեմարպի

Ասեմարպի

ՍԵՐՈՎԷԼ ԶՐԴ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԵՊՍ. ԱՂԱԽՆՈՒՆԻ